

**ՀԱՆԴԻՍՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ՄԱՅՐ ԱԹՈՌՈՒՄ ՍՐԲԱԼՈՒՅՍ
ՄԵՌՈՆԻ ՕՐՀՆՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ՎԵՀԱՓԱՌ ՀԱՅՐԱՊԵՏԻ
ԾՆՆԴՅԱՆ 60-ԱՄՅԱԿԻ ԱՌԹԻՎ**

ԺԱՄԱՆՈՒՄ ՊԱՏԳԱՄԱՎՈՐՆԵՐԻ ԵՎ ՀՅՈՒՐԵՐԻ

1969 թվականի սեպտեմբերի 25-ից հոկտեմբերի 14-ը պատմական ու հիշարժան օրեր հանդիսացան մեր ազգային ու եկեղեցական ժամանակակից պատմության մեջ և մի խանդավառ հանգրվան՝ Մայր Աթոռ ու Հշմիածնի և **Վեհափառ Հայրապետի** եկեղեցաշեն, հայրենանվեր գործունեության ճանապարհին՝ ոգևորիչ արդյունքներով:

Մայր Աթոռում եպիսկոպոսական ժողովի գումարումը, սեպտեմբերի 27—հոկտեմբերի 2, որին մասնակցեցին Երուսաղեմի և Թուրքիայի հայոց տրբազան պատրիարքները, 23 արքեպիսկոպոսներ և եպիսկոպոսներ, և որը պատմական կոչվելու սահմանված տրբագումար մի ժողով էր իր ներկայացուցչական բնույթով և օրակարգի վրա դրված հարցերի կարևորությամբ: Քույր եկեղեցիների բարձրաստիճան ներկայացուցիչների, պատգամավորների և հյուրերի, արտասահմանից ավելի քան մեկ հազար ուխտավորների և շուրջ 40 հազար աշխարհախումբ ժողովրդի, 250 ուխտավորների ներկայության կատարված տրբալույս մեռոնի օրհնությունը հոկտեմբերի 5-ին, մայրավանքի բակում, Մայր տաճարի զանգակատան առաջ, այլև Հայոց Հայրապետի ծննդյան 60-ամյակին նվիրված հանդիսավոր միստը հոկտեմբերի 7-ին, Վեհարանում, հայ մշակույթի տոնին նվիրված հանդիսությունը հոկտեմբերի

12-ին, ուխտագնացությունները, շրջապատությունները անջնջելի կերպով դրոշմված կմնան բոլոր ներկաների սրտերում և մեր օրերի տարեգրության մեջ:

Պատգամավորներն ու հյուրերը կտրել-անցել են հազարավոր կիլոմետր ճովեր, օվկիանոսներ՝ գալ հասնելու Մայր Աթոռ և հայրենի սրբազան հողը, համբուրելու և Հջմիածնի հազարամյա, մեռունաբույր քարերն ու սրբությունները, Լուսավորչի արժանավոր հաջորդի և Աջը, որը 14 տարիներ ի վեր կրում է հայրապետական ծանր լուծը՝ Իր հոգևոր, ազգային-հայրենասիրական առաքելության խորունկ գիտակցությամբ:

Սեպտեմբերի 24—հոկտեմբերի 4-ը ժամանում են պատգամավորները, ուխտավորներն ու հյուրերը:

Երևանի օդանավակայանում պատշաճ հարգանքով դիմավորվում են բոլորը՝ Մայր Աթոռի լուսարարապետ տ. Հայկազուն արքեպ. Աբրահամյանի գլխավորությամբ կազմված ընդունելության կենտրոնական հանձնաժողովի, Մայր Աթոռի միաբանության կողմից:

ԺԱՄԱՆՈՒՄ Կ. ՊՈԼՍԻ ՀԱՅՈՑ ՊԱՏՐԻԱՐԷԻ

Սեպտեմբերի 22-ին, երկուշաբթի օրը, ժամանում է Թուրքիայի հայոց ամեն. տ. Ընորհք արքեպ. Գալստյանը՝ ընկերակցությամբ տ. Թադեոս քին. Տերողորմաճյանի և տ. Բարթող քին. Բորքաճյանի:

Մայր տաճարի շքամուտքի առաջ, եկեղեցական թափորով և «Հրաշափառ»-ով, Նորին ամենապատվությունը առաջնորդվում է Մայր տաճար, որ Իջման և սեղանի առաջ Վեհափառ Հայրապետը, շրջապատված եպիսկոպոսներով և վարդապետներով, ողջունում է տ. Ընորհք սրբազան պատրիարքի ժամանումը Մայր Աթոռ և Հջմիածին՝ սրտագին բարիգալության մաղթանքներով:

Ամեն. տ. Ընորհք և պատրիարքը իր շնորհակալությունն ու երախտագիտությունն է հայտնում Հայոց Հայրապետին՝ Մայր Աթոռ և Հջմիածին գալու հրավերի համար, և իր ուրախությունը, որ Աստուծո օգնականությամբ ժամանել է Մայր Աթոռ՝ մի անգամ ևս և Հջմիածնի տաճարի նվիրական կամարների տակ ողջունելու Հայոց Հայրապետին:

Իջման և սեղանի առաջ իրենց ուխտն ու աղոթքն են կատարում տ. Ընորհք պատրիարքը և շքախմբի անդամները:

ԺԱՄԱՆՈՒՄ ԵՐՈՒՍԱՂԵՄԻ ՀԱՅՈՑ ՊԱՏՐԻԱՐԷԻ

Սեպտեմբերի 26-ին, ուրբաթ օրը, գիշերվա ժամը 1-ին, Մայր Աթոռ է ժամանում Երուսաղեմի հայոց պատրիարք ամենապատիվ տ. Եղիշե արքեպ. Տերտեղյանը՝ ընկերակցությամբ և Աթոռի լուսարարապետ տ. Հայրիկ արքեպ. Ասլանյանի, դիվանապետ և ժառանգավորաց վարժարանի ու ընծայարանի տեսուչ տ. Ծահե եպս. Աճեմյանի և տ. Հակոբ Վարդանյան ու տ. Գարեգին Գազանճյան եպիսկոպոսների:

Նորին ամենապատվությունը եկեղեցական թափորով և «Հրաշափառ»-ով մուտք է գործում Մայր տաճար, որ Իջման և սեղանի առաջ Հայոց Հայրապետը սիրով և սրտագին ուրախությամբ ողջունում է Երուսաղեմի սրբազան պատրիարքի և շքախմբի անդամների ժամանումը Մայր Աթոռ:

Տ. Եղիշե սրբազան պատրիարքը իր պատասխան խոսքում իր զգացված շնորհակալությունն է հայտնում Հայոց Հայրապետին՝ կրկին անգամ և Հջ-

միածին ուխտի եկած լինելու համար, մասնակցելու եպիսկոպոսական ժողովին, սրբալույս մեռունի օրհնության, Նորին Սրբության ծննդյան 60-ամյակի և այլ հանդիսություններին:

Այսա Իջման ա. սեղանի առաջ իրենց ուխտն ու աղոթքն են կատարում Էյուսաղեմի ամեն. տ. Եղիշե սրբազան պատրիարքը և շքախմբի անդամ սրբազան հայրերը:

Երուսաղեմի և Կ. Պոլսի սրբազան պատրիարքները իրենց շքամբերով, բոլոր արքեպիսկոպոսներն ու եպիսկոպոսները հյուրընկալվում են Վեհալուսնում և Մայր Աթոռում՝ որպես Հայոց Հայրապետի թանկագին հյուրերը:

ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎԻ ԳՈՒՄԱՐՈՒՄ

Սեպտեմբերի 27-ին, շաբաթ օրը, առավոտյան ժամը 11-ին, Վեհափառ Հայրապետի նախագահությամբ, գումարվում է եպիսկոպոսական ժողով, որն իր աշխատանքները շարունակում է մինչև հոկտեմբերի 2-ը (տես «Էջմիածին» ամսագրի սույն համարի էջ 21):

Հոկտեմբերի 3—4-ը Մայր Աթոռ են ժամանում պատգամավորները և հյուրերը, օտար եկեղեցիների ներկայացուցիչները:

Հոկտեմբերի 4-ին, շաբաթ օրը, երեկոյան ժամը 17-ին, բոլոր հոգևոր պետերը, պատգամավորներն ու հյուրերը Մայր տաճարում ներկա են լինում կիրակյամտի հանդիսավոր ժամերգության՝ նախագահությամբ Վեհափառ Հայրապետի:

ՍՐԲԱՆՈՒՅՍ ՄԵՌՈՆԻ ՕՐՀՆՈՒԹՅՈՒՆ

Հոկտեմբերի 5-ին, կիրակի օրը, Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետը մեծաշուք հանդիսավորությամբ Իր գահակալության 14-րդ սուրում կատարում է երրորդ անգամ սրբալույս մեռունի օրհնությունը, որով մի անգամ ևս փառավորվում է Մայր Աթոռ ա. Էջմիածինը, պայծառանում է Հայաստանյայց առաքելական եկեղեցին, մխիթարվում է համայն ժողովուրդը հայոց:

Անձրևում է. այնուամենայնիվ ուխտավորների, պատգամավորների աշխարհափառությամբ բազմությունը, շուրջ 40.000 հոգի՝ սփյուռքից, Երևանից, Հայաստանի զանազան շրջաններից և հարևան եղբայրական հանրապետություններից եկած, հոգեկան մեծ հրճվանքով մասնակցում են սրբալույս մեռունի օրհնության հանդիսությանը, որ կատարվում է բացօթյա, Մայր տաճարի զանգակատան առաջ, հատուկ պատրաստված բեմի վրա:

Արդարև, սրբալույս մեռունի օրհնությունը հայ հավատացյալ ժողովրդի սրտի ամենամոտ ազգային-եկեղեցական տոնախմբությունն է, մեր հին նավասարդյան ուրախության օրերը հիշեցնող, որին միշտ ներկա է եղել մեր ժողովուրդը հոգեկան ուրախության վառ զգացմունքներով և ազգային հպարտության քաղցր հուզումներով:

Առաջին անգամ Մայր տաճարում, 303 թվականին, ա. Գրիգոր Լուսավորիչն է, որ օրհնել է սրբալույս մեռունը՝ Տրդատ Գ հայոց արքայի կնքահայրությամբ, և այնուհետև, դարերի ընթացքում, Լուսավորչի արժանավոր հաջորդները միշտ օրհնել են սրբալույս մեռունը, որպեսզի երբեք հայ եկեղեցում և հայ հոգիների մեջ «չպակսի ձեթը մաքուր իր կանթեղին»:

Եվ ահա այսօր էլ հայ ուխտավորը եկել է ա. Էջմիածին, մայր հայրենիք

աշխարհի բոլոր ծագերից՝ իր հետ բերելով բյուր կարոտներ, համբույր, երազ ու պաշտամունք, կրոնաբույր և հայրենասիրական տենչերով, հույսերով:

Ս. Էջմիածինը բերել է բոլորին իր հովանու ներքո, իր սիրասուն գիրկը մայրական, իր մեռոնաբույր օրհնությունն ու աղոթքը բաշխելու բովանդակ հայությանը:

Սրբալույս մեռոնի օրհնության պատրաստությունը սկսվել է Մայր Աթոռում վաղուց՝ 40 օրեր առաջ: Մեռոնի կաթսան լցված անուշահոտ ծաղկանց յուղով, դրվել է Ավագ սեղանի առաջ «աղօթիք և երգօք հոգևորօք» և ծածկված «եօթն շղարշով»:

Եկեղեցական թափուրը

Տ. Մակար կաթողիկոսի օրով Մայր Աթոռում տպագրված մեռոնի օրհնության Մաշտոց-ը, մեռոնի նյութերի թիվը և տեսակը հասցնում է 45-ի (տես «Կանոն օրհնութեան սրբալոյս մեռոնին», Վաղարշապատ, 1890, էջ 3):

Առավոտյան ժամը 12-ն է: Երկինքը պայծառանում է, անձրևը՝ դադարում:

Մայր տաճարի զանգերը հնչում են տոնական ու զվարթ:

Ալեկոծվում է մայրավանքի բակում բացօթյա բեմի շուրջ տպաստ հավատացյալների և ուխտավորների բազմությունը:

Կարգապահությանը հսկում են 150 հայ ոստիկաններ իրենց տոնական համազգեստներով:

Եկեղեցական մեծահանդես թափորը սկիզբ է առնում Վեհաբանի մեծ շքամուտքից և ձգվում դեպի Մայր տաճար:

Քահանայապետական լրիվ զգեստավորման մեջ եկեղեցական թափորը գլխավորում է Վեհափառ Հայրապետը՝ շրջապատված տ. Եղիշե, տ. Ծնորհք սրբազան պատրիարքներով, որոնք տոնականորեն և հանդիսավորապես զգեստավորված են, իրենց դիրքի ու պաշտոնի համաձայն, ինչպես նաև 12 արքեպիսկոպոսներով և եպիսկոպոսներով, որոնք մասնակցելու են սրբալույս մեռոնի օրհնությանը:

Եկեղեցական թափորին մասնակցում են նաև ողջ եպիսկոպոսական դասը, վարդապետներ, քահանա հայեր, սարկավագաց խումբը՝ շուրջ 100 հոգի:

Թափորին մասնակցում են նաև հանդիսությանց հրավիրված քույր և կեղեցիների ճեղքազարդներ և այլ հոգևորական հյուրեր՝ զգեստավորված, վեհ ու տպավորիչ: Եկեղեցական թափորը ուղղվում է դեպի բեմ: Առջևից ընթանում են կարմրագետ, ջլապինդ երկու շաթիրները, արծաթալույս գավազաններով: Նրանց հետևում են ջահակիրները: Թափորի կենտրոնում երկու վարդապետներ կրում են խաչվառն ու հայրապետական գավազանը, իսկ երկու սարկավագներ՝ ա. մեռոնի կաթսայի ոսկեթել երիզներով սպիտակաթույր շղարշը: Նրանց հետևում է սրբալույս մեռոնի օրհնության կնքահայր տիար Սարգիս Սարգսյանը՝ ոսկեթել շապիկ հագած:

Այնուհետև թափորին հաջորդում է եկեղեցական դասը և զգեստավորված 12 արքեպիսկոպոսների և եպիսկոպոսների շքախումբը՝ մասունքներով, սրբազան խույրերով և արծաթապատ Ավետարաններով:

Վեհափառ Հայրապետը գլխավորում է թափորը՝ նոր ամպհովանու ներքո, որը կրում են Պետրոս Ալեքսյանը (Անգլիա), Կարո Մարտիրոս (Հնդկաստան), Պողոս Ներսիսյանը (Բրազիլիա) և Գեղամ Պարսամյանը (Արգենտինա)՝ խաչով ու գավազանով: Սրբալույս մեռոնի օրհնության առիթով նոր, ոսկեթել, թավշյա ամպհովանին նվիրել է տիկին Լյուսի Մարտիրոսի Ուզունյանը (Իրաք):

Տ. Եղիշե պատրիարքը կրում է աստվածամուղ ա. Գեղարդը, տ. Ծնորհք պատրիարքը՝ ա. Կենաց փայտը, տ. Հայկազուն արքեպիսկոպոսը՝ ա. Լուսավորչի Աջը, տ. Սերովքե արքեպիսկոպոսը՝ ա. Արիստակեսի Աջը, տ. Թորգոմ արքեպիսկոպոսը՝ ա. Թադեոսի Աջը, տ. Բաբգեն արքեպիսկոպոսը՝ ա. Հակոբ Լ՛ծբնա Հայրապետի Աջը, տ. Կոմիտաս եպիսկոպոսը՝ ա. Թովմաս առաքյալի Աջը, տ. Պասկ արքեպիսկոպոսը և տ. Զավեն եպիսկոպոսը՝ ա. Ավետարաններ, տ. Հակոբ եպիսկոպոսը՝ մեռոնի մերանը, տ. Տիրայր եպիսկոպոսը՝ բալասանի անոթ-սրվակը, տ. Վաչե եպիսկոպոսը՝ հին մեռոնի սրվակը, տ. Գննլ և տ. Գարեգին եպիսկոպոսները՝ բուրվառներ:

Վեհաբանից մինչև բացօթյա բեմը երկշարք կանգնած բազմությունը հոգեպես վերացած՝ գլուխը խոնարհում է երկյուղածորեն հայրապետական ա. Աջի առաջ, որը բարձրանում և օրհնում է Իր ճանապարհի վրա կանգնած ծովածավալ բազմությանը:

«Հրաշափառ Աստուած» շարականի վեհ հնչյունների տակ Տրդատյան դուան միջով եկեղեցական թափորի շքերթը անցնում է, և Վեհափառ Հայրապետը, շրջապատված տ. Եղիշե և տ. Ծնորհք սրբազան պատրիարքներով և զգեստավորված եպիսկոպոսներով, բարձրանում է Մայր տաճարի արևելյան մուտքի զանգակատան առաջ շինված բեմ-սեղանի վրա՝ կատարելով սրբալույս մեռոնի օրհնությունը:

Թնդում է վեհ ու ցնձագին «Ուրախ լեր» շարականը, որը բերկրանքի,

խնդրության հույզերով է համակում բոլորի սրտերը: Արդարև, այսօր ուրախ է Մայր Աթոռ ս. Էջմիածինը՝ «Մայր որդուկք բերկրեալ»:

Հույր եկեղեցիների հոգևոր պետերը և ներկայացուցիչները խորը հիացմունքով ներկա են լինում հոգեպարար հանդիսությանը:

Ամեն կողմ լույս, խոնկ ու աղոթք:

Եկեղեցական թափօրը քույր եկեղեցիների ներկայացուցիչներով

Հայոց Հայրապետը բազմում է «չաթոռ և երկոտասան եպիսկոպոսունք՝ կալով շրջապատ առաջի, ունելով ի ձեռս իրեանց զսուրբ ճշանն Կենաց և զԱջ Սրբոյ Լուսաւորչին և զնշխարս սրբոց և մեռնաշիշ մի լցեալ հին մնւոնաւ»:

Սկսվում է սրբալույս մեռոնի օրհնությունը. «չայնժամ եպիսկոպոսապետն կատարէ զխորհրդածութիւն սրբոյ մեռոնին»:

Սրբազան եպիսկոպոսները, «Կանոն օրհնութեան սրբալույս մեռոնին» հրահանգի համաձայն ս. Գրքից կատարում են համապատասխան հատվածների ընթերցումներ, սուրբ յուրի պատրաստության հոգևոր, մաքրազարդող ճշանակության և նրա գործածության մասին:

Վեհափառ Հայրապետը ընթերցում է մեռոնօրհնեքի մեծ աղոթքը՝ «զադօս խնկարկութեան»:

«Արդ, զօրութեամբ ամենասուրբ Հոգւոյդ եղիցի իղս այս՝ իղ ցնծութեան, զգեստ լուսաւոր, օծումն թագաւորութեան, սրբութիւն հոգւոց և մարմնոց, շնորհք հոգևորական, պահապան կենաց, կնիք արդարութեան, զէն հաւատոյ, նահատակ յաղթող ընդդէմ ամենայն գործոց բանասարկոյն. ոգւոց

փրկություն, ցնծություն արտից, ուրախություն յափտեմական, զի որ ոք օծցի ի սմանէ՝ վերստին ծննդեան իսկոյս, երկիւղած լիցի յԱստուծոյ և աներկիւղ ի հակառակորդէն»:

Եպիսկոպոսական դասը միաբերան ու ներդաշնակ երգում է «Որ յառաջագոյն յօրէնս» մեռնօրհնության շարականը և «Մեղեդի մեռնի» Հայր Ամենակալ և Շնորհալու գրած «Քաղցր ձայնի» քարոզը՝ «Նոր օրհնություն»:

Տ. Եղիշե և տ. Շնորհք սրբազան պատրիարքները կարդում են մեռնօրհնության երկրորդ և երրորդ մեծ աղոթքները:

Ապա «լինի բացումն դրան միջոյ մեռնի», այսինքն լուսարարապետ սրբազանը բացում է մեռնի կաթսայի կախարհչը, մինչ դպիրները եղանակում են ոգևորությամբ «Բացեք, Տէ՛ր, այս օր զգանձդ երկնային» շարականը:

Վեհափառ Հայրապետը հանդիսավորապէս կաթսայի մեջ է լցնում «զնիւթ ծաղկանցն և ապա զպալատանն և զկնի զհին մեռնն ասելով շարական «Առաքելոյ աղանոյ»:

Հին մեռնի ոսկի շիթերը թափվում են նոր մեռնի մեջ, մինչ «զի լիցի դրդողումն»: Ցնծագին հնչում են զանգերն ավետավոր Մայր տաճարի, և ժողովրդի հոգևոր բերկրանքը հասնում է իր լուսին:

Այդ նվիրական պահին Հայոց Հայրապետը Կենաց փայտով, ս. Գեղարդով և ս. Գրիգոր Լուսավորչի Աջով տշտնագրում է և խառնում նոր մեռնը, երգելով.

«Օրհնեցի և սրբեցի մեռնս այս նշանաւ»: Թնդում է բոլոր սրտերից և հոգիներից միաբերան և պաղատագին «Ամէ՛ն, ալելուիա»-ն:

Նոր մեռնը տշտնագրվում է նաև մյուս մասունքներով և սրբություններով, ապա կաթսան նորից ծածկվում է կախարհչով և «եօթն շղարշով»:

Հանդիսադիր Հայոց Հայրապետը կարդում է վերջին աղոթքը.

«Արդ՝ այժմ և մեք պատրաստելով զսա որպէս կաթն՝ մատուցանեմք, զի ամենեքեան որ ի սմանէ առնուցուն՝ արժանի լիցին ընդունել զհաստատուն կերակուր, զճշմարիտն, զերկնայինն՝ ի շնորհաց Միածնի քո Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի...»:

«Քրիստոս Աստուած մեր՝ պարզևիչ աստուածային օծութեան, սրբեա՛ զմեզ առ ի քէն սրբութեամբն և արա՛ զմեզ հաղորդս պարզեաց Հոգւոյդ քո Սրբոյ, որպէս զի կատարեցի կարգս այս Սրբոյ Մեռնիս, Տէր մեր և Աստուած մեր յափտեման...»: «Եւ այժմ ծագեա՛ ի սիրտս մեր զպարզես բարութեան Հոգւոյդ Սրբոյ, և հաղորդակիցս երևեցո՛ զմեզ պարզեաց քոց սրբոց, վասնզի Ղու իսկ ես Մեռն անքիծ, և մաքուր, և անաղարտ, որ հանապազ բուրես յանձինս սրբոց քոց...»:

Հանդիսության մասնակից սրբազան եպիսկոպոսներից մեկը ընթերցում է Մարկոսի Ավետարանից մի էջ «Եվ շրջէր Տէրն մեր Յիսուս Քրիստոս»:

Սարկավազը բարձրաձայն քարոզում է «Սուրբ խաչիւս և Սուրբ մեռնաւ աղաչեցոյք զՏէր»:

Վեհափառ Հայրապետի «Պահպանիչ»-ով ավարտվում է սրբալույս մեռնի օրհնության արտառույց հանդիսությունը:

Այժմ քարոզի պահն է: Վեհափառ Հայրապետը խոսում է ներշնչված Իւր հոգելից քարոզներից մեկը, օրվա հոգեզմայլ հանդիսությանց և օրհնությունների տպավորության ներքո (քարոզը տես «Էջմիածին» ամսագրի սույն համարի էջ 50):

Հայատառնչաց եկեղեցու և ժողովրդի կյանքում սուրբ յովի կամ մեռնի օրհնությունը, որպէս խորհրդավոր սրբագործություն, բացառիկ արժեք, հո-

գելլոր նշանակություն, համաժողովրդական խանդավառություն է ստեղծել միշտ:

Այս իսկ պատճառով ի հնուց անտի հայ եկեղեցում սրբալույս մեռունի օրհնությունը վերապահված է հայրապետական բարձրագույն իշխանության:

Սրբալույս մեռունը եղել է մեր կրոնական զգացմունքների, ազգային գիտակցության և մեր ժողովրդի հոգևոր միասնականության խորհրդանշանը, ոգեկան շաղակը, որով հայ եկեղեցու զավակները դրոշմվում են և շաղկապվում միմյանց հետ՝ դառնալով մի հոգևոր ամբողջություն:

Սրբալույս մեռունի դրոշմով է դարձյալ, որ ի սիյուռս աշխարհի ցրված հայությունը անբակտելորեն կապված է իր սրբությունն սրբոց, հայ հոգու վկայարան ամենայն հայոց Մայր Աթոռ ս. Էջմիածնին և մեր հայրենի հողին ու սրբություններին:

Այս զգացմունքներով ու խոհերով է, որ ուխտավոր և հավատավոր ս:շխարհախումբ բազմությունը երկյուղածորեն համբուրում էր սրբալույս մեռունի կաթսան, հաղորդակցվելու իր պապերի անմահ հոգիների, լույս հավատքի և պայծառ տեսիլքների հետ:

ԾՆՈՐՀԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ՎԵՀԱՐԱՆՈՒՄ

Հոկտեմբերի 5-ին, կիրակի.—Սրբալույս մեռունի օրհնության հանդիսությունից հետո, Վեհափառ Հայրապետը, եկեղեցական թափորով, երգով ու խնկով և ժողովրդական խանդավառ արտահայտությունների ներքո, առաջնորդվում է Վեհարան՝ օրվա տոնի առթիվ ընդունելու համար շնորհավորություններ:

Հոգևորական հայ և օտար ամբողջ դասը, պատգամավորները, հյուգեղոր, ուխտավորները և այլ պաշտոնական անձեր տեղեր են գրավում շքեղ գահապահում:

Հայոց Հայրապետը բազմում է գահի վրա:

Հանուն հայ եկեղեցու լրության, բովանդակ հայ ժողովրդի, սրբալույս մեռունի օրհնության ուրախ առիթով, Հայոց Հայրապետին արտառույշ բարեմաղթություններով շնորհավորում է Մայր տաճարի լուսարարապետ տ. Հայկազուն արքեպ. Աբրահամյանը, նշելով, որ «սրբալույս մեռունը, իբրև հոգևոր գրահ ամեն տեսակ փորձություններու դեմ և կնիք սուրբ Հոգվո, կդրոշմվի նաև հայ զավակներու ճակտին իբրև հայկականության վկայություն»:

Հանդիսության ավարտին շնորհակալության և գոհունակության ջերմ խոսք է ասում Հայոց Հայրապետը, օրհնում ազգն ու եկեղեցին՝ մաղթելով Մայր Աթոռին՝ անասանություն, հայ եկեղեցուն՝ պայծառություն, հայրենիքին և ժողովրդին՝ բարօրություն, և աշխարհին՝ խաղաղություն:

ՊԱԾՏՈՆԱԿԱՆ ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԹՅՈՒՆ

Հոկտեմբերի 5-ին, կիրակի, երեկոյան ժամը 18-ին, Երևանի «Սասուն» նորարաց ճաշարանի սրահում Գերագույն հոգևոր խորհուրդը կազմակերպել էր պաշտոնական ընդունելություն՝ մեռունօրհնության առթիվ:

Ընդունելությանը ներկա էին՝ Երուսաղեմի պատրիարք տ. Եղիշե արքեպ. Տերտեքյանը, Կ. Պոլսի պատրիարք տ. Ենոքիս արքեպ. Գալստյանը, հայ և

կեղեցու ներքին և արտաքին թեմերի առաջնորդները, արքեպիսկոպոսներ, եպիսկոպոսներ և հոգևոր գործիչներ:

Ամենայն Հայոց կաթողիկոս Վազգեն Ա-ի հրավերով այստեղ էին՝ ուսուողափառ եկեղեցու պատվիրակությունը, որը գլխավորում էր Տալիհնի և Հատոնիայի միտրոպոլիտ, ս. Սինդի անդամ Ալեքսին, Վոլոկոլանսկի եպիսկոպոս Պիտիրիմը, Քիշնևի և Մոլդավիայի եպիսկոպոս Վորֆոլեմեյը, վրաց եկեղեցու ներկայացուցիչներ՝ Ալավերդու և Բոթանի եպիսկոպոս Անտոնը, Սուխումիի եպիսկոպոս Իլիան, Հոնմի կաթողիկ եկեղեցու Պավլոս Զ Պապի ներկայացուցիչները՝ հայր Ժ. Համմերը և հայր Դյուպրեն, Եկեղեցիների համաշխարհային խորհրդի ներկայացուցիչներ Լ. Վիշերը, Ժ. Դ. Ժիգուլասը, հայ ավետարանական եկեղեցու ներկայացուցիչներ՝ վերապատվելիներ Կ. Մելիտոնյանը և Ս. Սուլահյանը (ԱՄՆ):

Ընդունելությանը ներկա էին՝ ՀՍՍՀ Մինիստրների սովետին առընթեր հայ եկեղեցու գործերի խորհրդի նախագահ Կ. Դալլաքյանը, ՀՍՍՀ Մինիստրների սովետին առընթեր հայ եկեղեցու գործերի խորհրդի՝ նախագահի տեղակալ Ս. Հովհաննիսյանը, Արտասահմանյան երկրների հետ բարեկամության և մշակութային կապերի հայկական ընկերության նախագահ Ռ. Պարսամյանը, գիտության, արվեստի գործիչներ և մամուլի ներկայացուցիչներ:

Մեղանը օրհնում է Վեհափառ Հայրապետը: Այնուհետև խոսք առնելով Նորին Սրբությունը ճշում է սրբալույս մեռոնի օրհնության առթիվ ստեղծված խանդավառությունն ու ոգևորությունը և անդրադառնում Մայր Աթոռ ս. Էջմիածնի հոգևոր-եկեղեցական-հայրենասիրական առաքելությանը և բաժակ առաջարկում Մայր Աթոռի անասանության և սպաժառության կենաց:

Ամբողջ սրահով մեկ թնդում է միաբերան երգված «Էջ Միածինն ի Հօրե» շարականը:

Հայոց Հայրապետը երկրորդ բաժակը առաջարկում է բարձրացնել մեր վերածնած մայր հայրենիքի կենաց, հայրենիք, «որու ծոցին մեջ,—ճշում է հայրենասեր Հայրապետը,—նոր զարթոնք, նոր ծաղկում կապրինք որպես եկեղեցի և ժողովուրդ, և ինչպես միշտ, և այսօր մանավանդ, մեր եկեղեցին և մեր հոգևորականները միշտ պիտի ըլլան մեր հայրենի երկրի կողքին, մեր ժողովուրդին հետ: Մեզի համար թանկագին են թե՛ ժողովուրդը և թե՛ հայրենիքը: Անոնք մե՛րն են և մենք անոնցմե անբաժան»:

Այնուհետև, ի դեմ ՀՍՍՀ Մինիստրների սովետին առընթեր հայ եկեղեցու գործերի խորհրդի նախագահ Կ. Դալլաքյանի, Վեհափառ Հայրապետը երախտագետ սրտով բաժակ է բարձրացնում հայրենի բարեխնամ կառավարության հայրենամկեր հետագա է՛լ ավելի փառավոր գործերի հաջողության համար:

Ապա Հայոց Հայրապետը էկումենիկ ոգով ողջունում է նաև քույր եկեղեցիների պատվարծան հյուրերի ներկայությունը, որպես եղբայրական սիրո անկեղծ արտահայտություն դեպի Մայր Աթոռ ս. Էջմիածինն ու դեպի մեր ժողովուրդը:

Վեհափառ Հայրապետը մասնավոր կարևորությամբ ճշում է Իր կողքին, Մայր Աթոռի մեջ Երուսաղեմի հայոց ամեն. տ. Եղիշե և Թուրքիայի հայոց ամեն. տ. Ընորհք սրբազան պատրիարքների ներկայությունը, որպես հայ եկեղեցու նվիրապետական Աթոռների գահակալների, Աթոռներ, որոնք իրենց ողջ պատմության ընթացքում Մայր Աթոռի հետ ձեռք-ձեռքի տված եկեղեցական, կրթական, հոգևոր և ազգային մեծ դեր կատարեցին, ամբողջական

ու անադարտ, մեկ ու անբաժան պահելով դարերի փոթորիկների մեջ այն մեծ ժառանգությունը, որ հայ եկեղեցին է և մեր ժողովուրդը:

Վեհափառ Հայրապետը, ի դեմս երկու սրբազան պատրիարքների, բաժակ է բարձրացնում ողջ հայ հոգևորականության կենացը, այդ թվում՝ թեմակալ առաջնորդների, հայրապետական պատվիրակների, վարդապետների, քահանա հայրերի և սարկավագների, որոնք նվիրումով ու Բալատարմուրեն կկատարեն հոգևոր սպասը մեր ժողովրդի կարիքներին:

Սրբալույս մեռոնի օրհնության մի պահ

Սեղանների շուրջ ստեղծված խանդավառությունը ավելացնում են հայկական նվագն ու երգերը:

Վեհափառ Հայրապետը Իր բարձր ուշադրությանն է արժանացնում նաև թե՛ սփյուռքի և թե՛ ներքին թեմերի թեմական, եկեղեցական խորհուրդների կատարած աշխատանքները՝ մեր եկեղեցու մեջ, մեր ժողովրդի ծոցում, և վերջին բաժակն առաջարկում է խմել այդ հավատավոր, բարի և ազնիվ աշխարհական մարդկանց կենաց:

Այս ուրախ առիթով Վեհափառ Հայրապետը Իր բարձր ուշադրությանն է արժանացնում երկու պատվական աշխարհականների՝ նրանց կուրծքը զարդարելով ս. Գրիգոր Լուսավորչի Ա կարգի շքանշանով. նրանցից առաջինն է համեստ, ազնիվ ու հայրենասեր, բելյութահայ Սարգիս Սարգսյանը, կնքահայրը սրբալույս մեռոնի, որը հավանաբար «գոյի չափ զկեանս իր», 10.000 յոլլար նվիրեց այս առթիվ Մայր Աթոռի պաշտոնական համար:

Այնուհետև, Բուլղարիայից Օմնիկ Ասլանյանը, որը օգտակար է եղել երկար տարիների իր թեմական նվիրված աշխատանքներով և Մայր Աթոռի հանդեպ իր բացառիկ ծառայությամբ:

Ընդունելության ժամանակ Հայոց Հայրապետին ողջունում են սրտառուչ ելույթներով տ. Եղիշե սրբազան պատրիարքը, ԱՄՆ-ի թեմական-պատգամավորական ժողովի ատենապետ Տիգրան Բոյաջյանը, Երվանդ Նիկողոսյանը՝ հանուն Լոնդոնի Հ. Բ. Ը. Միության, Լևոն Ծաղոյանը՝ հանուն Իրաքի հայոց թեմի, Կարո Մարտիրոսը՝ հանուն հնդկահայ թեմի, փաստաբան Պերո Կարապետյանը՝ հանուն ռումինահայ թեմի, որը և ընթերցում է պրոֆ. Հ. Ծ. Սիրունու ողջույնի գիրը՝ Վեհափառ Հայրապետին ողջված, Ավետիս Դեմիրճյանը՝ հանուն «Արարատ» օրաթերթի (Լիբանան), և «Էջմիածին» ամսագրի խմբագիր Ա. Հատիտյանը:

Ընդունելության ավարտին, Հայոց Հայրապետի անունով և Նրա օրհնությամբ, բոլոր ներկաներին բաժանվում է սրբալույս մեռնօրհնության մեղաներ՝ արծաթից, բրոնզից պատրաստված, Մայր տաճարի և սրբալույս մեռնի կաթսայի նկարով (գործ՝ ճարտ. Բ. Արզումանյանի և վանքի ոսկերիչ վարպետ Ժիրայր Չուլոյանի):

Ընդունելությունն ավարտվում է գիշերվա ժամը 11-ին՝ խմբովին երգված «Հայր մեր»-ով:

ԱՅՑԵԼՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Հոկտեմբերի 6-ին, երկուշաբթի օրը, առավոտյան ժամը 11-ին, բույր եկեղեցիների ներկայացուցիչները այցելում են Մայր տաճարի եկեղեցական արվեստի թանգարանը, ապա ս. Գայանե և ս. Հռիփսիմե վանքերը:

Ժամը 12-ին հյուրերը այցելում են Երևանի տեսարժան վայրերը, ապա ս. Մեսրոպ Մաշտոցի անվան ձեռագրաց Մատենադարանը, ուր և մեծ հրացմունքով ծանոթանում են հայ մշակույթի և հայ արվեստի անկրկնելի գանձերի հետ:

Ժամը 13-ին հյուրերը այցելում են Ծիծեռնակաբերդ՝ Հայ նահատակաց հուշարձանը, և «Հոգւոց» արտասանում հայ նահատակների հիշատակին:

Ժամը 14-ին բույր եկեղեցիների հարգարժան ներկայացուցիչները ուխտի են գնում Օշական՝ ս. Մեսրոպ Մաշտոցի դամբարանը՝ իրենց երկյուղած սրտի հարգանքը մատուցելու հայ մշակույթի մեծ երախտավորին:

Երեկոյան ժամը 18-ին հոգևոր ճեմարանի հարկի տակ հյուրերի պատվին կազմակերպվում է գրական երեկույթ:

Հոգևոր ճեմարանի տեսուչ տ. Ծնորհք վրդ. Գասպարյանը, հանուն դասախոսական կազմի և ուսանողության, իր անգլերեն ելույթի մեջ ողջունում է հյուրերի ներկայությունը և խոսում է հոգևոր ճեմարանի նպատակի և նշանակության, ուսումնական ծրագրի, աշակերտության թվի և ուսանողական առօրյայի մասին:

Հոգևոր ճեմարանի ուսանողական երգչախումբը կատարում է հայերեն, անգլերեն և ռուսերեն լեզուներով մի շարք հոգևոր երգեր և խմբերգեր:

Աշակերտներից ոմանք հանդես են գալիս արտասանություններով:

Ա լսարանի ուսանող Արշակ Տայանը (ԱՄՆ-ից) անգլերեն գրավոր մի ուղերձով ողջունում է հյուրերի ներկայությունը և խոսում հայ թարգմանիչ վարդապետների տոնի մեծ նշանակության մասին՝ մեր եկեղեցու և մատենագրության պատմության մեջ:

Տ. Ալեքսի միտրոպոլիտը, հայր Ժ. Համմերը և Լ. Վիշերը հանդես են գալիս ուսանողության ուղղված ողջույնի և օրհնության խոսքերով, որոնք ջերմորեն ընդունվում են բոլոր ներկաների կողմից:

Հանդիսությունն ավարտվում է խմբովին երգված Տերունական աղոթքով:

Հոկտեմբերի 7-ին, երեքշաբթի օրը, առավոտյան ժամը 11-ին, քույր եկեղեցիների ներկայացուցիչները մեկնում են Գառնի և ս. Գեղարդա վանք:

Աշնանային հրաշալի, պայծառ ու հաճելի օր է: Հյուրերը վայելում են հայոց աշխարհի բնության աշնանային գեղեցկությունը:

Ծանապարհին, Չարենցի հուշարձանի առաջ, դիտում են Վեհափառ Մասիսները և ապա Գառնիում հետաքրքրությամբ դիտում ամրոցի, տաճարի ավերակները:

Այնուհետև հյուրերը այցելում են ս. Գեղարդի պատմական վանքը:

Վանահայր տ. Նարեկ վրդ. Ծաքարյանը խնկով ու շարականով ընդունում է հյուրերին, առաջնորդում եկեղեցի, ուր նրանք կատարում են իրենց աղոթքն ու ուխտը և այնուհետև հանգամանորեն ծանոթանում վանքի պատմությանը, որպես հայ մշակույթի վառ օջախներից մեկը, եկեղեցական շենքերի նարտարապետական յուրահատուկ կառույցին, խաչքարերին և վայելում բնության գեղեցկություններն ու հրապույրը՝ հոգեկան մեծ բավականությամբ:

Վանահայր տ. Նարեկ վրդ. Ծաքարյանը հյուրասիրում է նրանց վանական համեստ սեղանով:

Հյուրերը Մայր Աթոռ են վերադառնում ժամը 15-ին՝ լավագույն տպավորություններով:

ՎԵՀԱՓԱՌ ՀԱՅՐԱՊԵՏԻ ԾՆՆԴՅԱՆ 60-ԱՄՅԱԿԻ ՀԱՆԴԻՍՈՒԹՅՈՒՆ ՎԵՀԱՐԱՆՈՒՄ

Հոկտեմբերի 7-ին, երեքշաբթի.—Այսօր, երեկոյան ժամը 18-ին, Վեհափառ հանդիսությանց դահլիճում նշվում է Վեհափառ Հայրապետի ծննդյան 60-ամյակը և գահակալության 14-ամյակը:

Եպիսկոպոսաց ժողովի գումարումից և սրբալույս մեռոնի օրհնության նվիրված հանդիսություններից հետո, առանձին կարևորությամբ նշվում է նաև Վեհափառ Հայրապետի ծննդյան 60-ամյակին և գահակալության 14-ամյակին նվիրված տոնակատարությունը:

Հոկտեմբերի 7-ին, երեքշաբթի օրը, Վեհափառ հանդիսությանց դահլիճը ժամանակից առաջ լեցվել է պատգամավորների, հյուրերի, ուխտավորների բազմությամբ:

Ժամը 18-ին դահլիճ է մուտք գործում Վեհափառ Հայրապետը հանդիսականների սրտագին ծափողջույնների մեջ և պատվո սեղանի շուրջ իր տեղն է գրավում:

Նախագահության սեղանի շուրջ են նաև տ. Եղիշե և տ. Ծնորհք սրբազան պատրիարքները, տ. Ալեքսի միտրոպոլիտը, տ. Հայկազուն, տ. Սերովբե արքեպիսկոպոսները, տ. Իլիա եպիսկոպոսը, հայր Ժ. Համմերը, Լ. Վիշերը:

Նախագահության սեղանի շուրջ են նաև ՀՍՄՍ Մինիստրների սովետին առընթեր հայ եկեղեցու գործերի խորհրդի նախագահ Կ. Դալլաքյանը և ՍՍՀՄ Մինիստրների սովետին առընթեր կրոնական գործերի խորհրդի անդամ Տարասովը:

Հանդիսությունը սկսվում է Վեհափառ Հայրապետի աղոթքով:
Այնուհետև դաճիժով մեկ հնչում է ՀՍՍՀ պետական հիմնի նվագը:
Հորեպանական հանդիսությունը դեկավարում է տ. **Ծնորհք** սրբազան
պատրիարքը, որը հանդես է գալիս հետևյալ բովանդակալից ողջույնի խոս-
քով.

ԱՄԵՆԱՊԱՏԻՎ Տ. ԾՆՈՐՀՔ ՊԱՏՐԻԱՐԻՔԻ ՈՂՋՈՒՅՆԻ ԽՈՍՔԸ

«Վեհափառ Տեր,

Սրբազնագույն կաթողիկոս Ամենայն Հայոց,

Սրբազան և հարգարժան ներկաներ.

Ինձի վիճակված է շնորհը և պատիվը բացման խոսքն ընելու հոբելիա-
կան այս հանդեսին, և գործադրելու անոր բովանդակալից հայտագիրը:

Նախքան խոսքիս անցնիլը անխառն սիրով և խոր ուրախությամբ կող-
ջունենք ներկայությունը այս հանդիսավոր հավաքույթին բարձրապատիվ
և բարձրաշնորհ առաջնորդներուն, Հայաստանյայց եկեղեցվո թուր թեմե-
րուն, ինչպես նաև գերաշնորհ, հոգեշնորհ և արժանաշնորհ հայրերու, հար-
հարգելի և վերապատվելի պատգամավորներուն:

Կարժան պատգամավորներու թեմական իշխանությանց և սիրեցյալ հրավիր-
յալ հյուրերու: Հատուկ ջերմ զգացմունքով կողջունենք ներկայությունը հայրե-
նի պետության մեծահարգ ներկայացուցիչներուն, ու քույր եկեղեցիներու գեր-

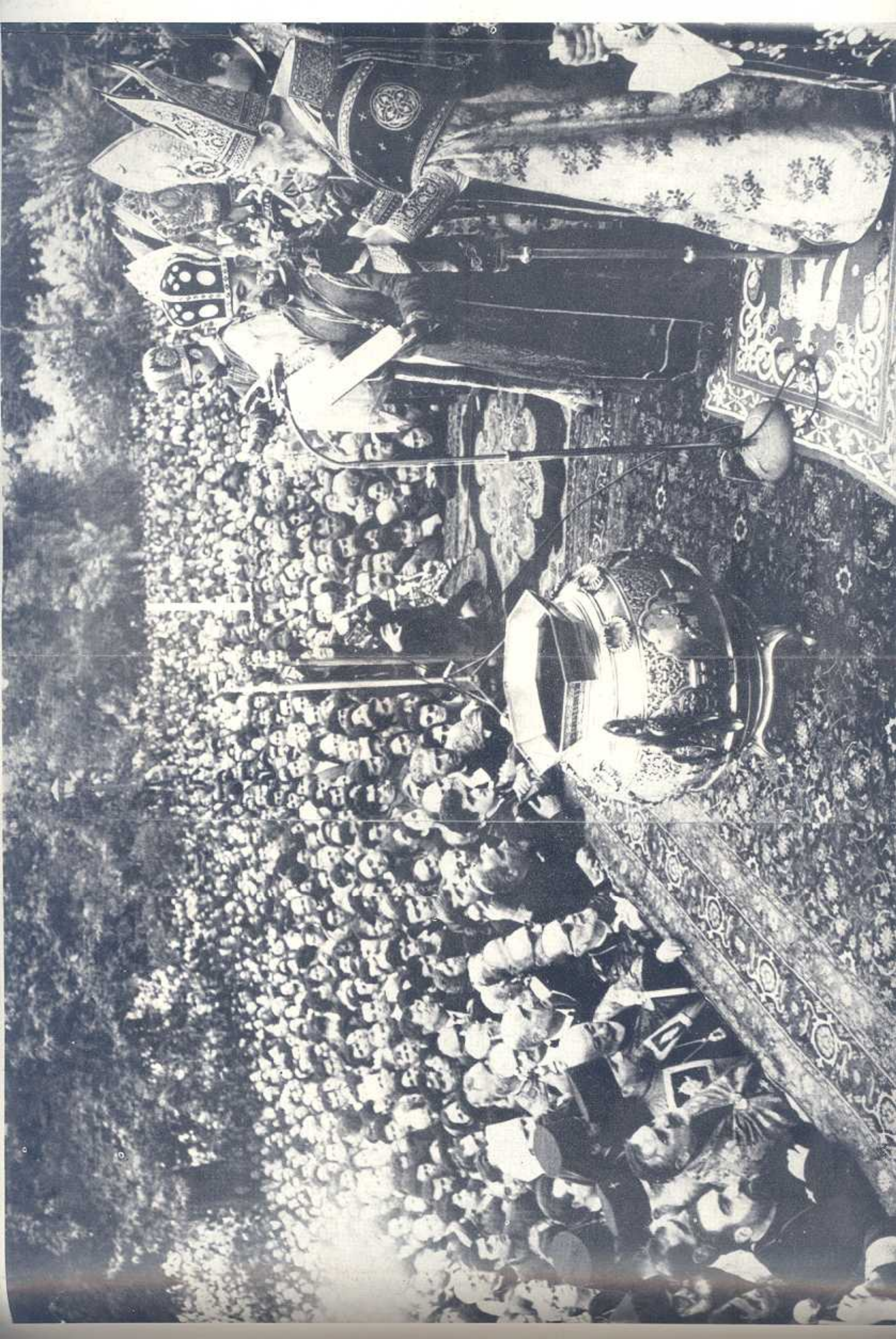
Այստեղ է, Վեհափառ Տեր, ախյուրքի և հայրենիքի համայն հավատաց-
յալ ձեր ժողովուրդը հանձնիս իրենց ներկայացուցիչներուն և պատգամավոր-
ներուն, բոլորված իրենց սիրեցյալ և Սրբազնագույն Հայրապետին շուրջը,
արտահայտելու համար իրենց սերը և երախտիքը հանդիսական այս առիթով:

Ուրախ ենք ամենքով, մեծով և պզտիկով, հյուրով և հրավիրյալով: Որ
կտրվի մեզի այս երջանիկ պատեհությունը անդրադառնալու մեր Վեհափառ
Հայրապետի ծննդյան 60-ամյակին և Անոր գահակալության 14-րդ տարե-
դարձին:

1955 թվին, գրեթե ճիշտ այս օրերուն, խանդավառ մթնոլորտի և հանդի-
սավոր իրադրությանց մեջ, Մայր տաճարի զանգակները կավետեին գրեթե
միաձայն ընտրությունը Ամենայն Հայոց նոր Հայրապետին, հանձին Ռումի-
նիո և Բուլղարիո համակրելի առաջնորդին, Վազգեն եպս. Պալճյանին: Անց-
նող երկու յոթնյակ տարիները եկան հաստատել թե, համայն եկեղեցվո և ազ-
գին ներկայացուցիչները կատարած էին լավագույն ընտրությունը. վասնզի
այդ տարիները փաստորեն կհամոզեն ամենքս թե Նորին Ս. Օծություն Տ. Տ.
Վազգեն Ա Սրբազնագույն կաթողիկոսը լիովին իրականացուցած է, մինչև
իսկ, տեղական գեղեցիկ բացատրությամբ մը, գերակատարած է այն հույսե-
րը, որոնք կապված էին Իր ընտրության:

Մենք, մեր բացման այս քանի մը խոսքերով պիտի չկրնանք անդրա-
դառնալ Վեհափառ Հայրապետի այնքան բեղուն 60 տարիներուն, և նույնքան
արդյունաշատ հայրապետական գործունեության: Կենթադրենք որ զայն լի-
ովին պիտի կատարե օրվան զեկուցիչ սրբազանը:

Մենք սակայն պիտի չկրնանք դիմադրել քաղցր փորձության գեթ ընդ-
գծելու երկու կարևոր երևույթներ, և ընելու այդ մասին կարճ խորհրդածու-
թյուններ: Այդ երկու երևույթներեն մին բացառիկ է մեր հայրապետներու
տարեգրությանց մեջ. իսկ մյուսը՝ Նորին Ս. Օծությունը արժանապես և իրա-
վամբ կբարձրացնեն մեր եկեղեցիի մեծամուն կաթողիկոսներու շարքին:

Առաջինը մեր Հայրապետի հովվապետական այցելություններն են: Իր մե առաջ ոչ մեկ կաթողիկոս հավասարած է Իրեն. իսկ Իրմե հետո ալ կենթադրենք որ ոչ մեկ հայրապետ պիտի կրնա գերազանցել զայն: Այս հովվապետական այցելությանց կարևորությունը կկայանա հատկապես այն իրողության մեջ, որ անոնք ուղղակի կապ ունին հոգիներու և հավաքականություններու հետ: Եվ ապրող ու շնչող հոգիներու և մարդկային զանգվածներու հետ գործ ունենալը միշտ առաջին գծին վրա կուգա քրիստոնյա գործիչներու կյանքին մեջ:

Քույր եկեղեցիների ներկայացուցիչները Մայր տաճարում

Ըլլա՛ Սովետական Միության սահմաններուն մեջ և ըլլա՛ մանավանդ արտասահմանի հինգ աշխարհամասերուն մեջ ցրված Իր վտարանդի հոտին տված Իր բազմաթիվ այցելություններով մեր Վեհափառ Հայրապետը կատարած եղավ իսկական առաքելական գործունեություն:

Մեր առաջին կաթողիկոսները, ս. Լուսավորիչ և իր ամբողջ սերունդը, որոնք ավելի քան դար մը տիրաբար հովվեցին Հայաստանյայց հոտը, իրենց գահին կամ կեդրոնին կառչած հովվապետներ չեղան, այլ՝ իսկական առաքելատիպ առաջնորդներ, որոնք նահանգե նահանգ և գավառե գավառ ման եկան, հովվական ցուպը ի ձեռին, շարունակաբար անձնական շփման մեջ մնալու համար իրենց ժողովուրդին հետ, արմատացնելու և առավել ևս ամ-

րապնդելու համար անոնց հավատքը ավետարանական վեմին վրա: Ամսվա-
սիկ առաքելատիպ հայրերու այս ավանդությունն է, որ վերանորոգեց Ս. Տ.
Վազգեն կաթողիկոսը, անձնական շփում հաստատելու համար աշխարհի
գրեթե բոլոր ծագերուն ցրված իր ժողովուրդին հետ:

Հայոց Հայրապետությունը մեր ժողովուրդի հնագույն հաստատությունն
է, որուն շարունակության դարավոր պողպատ շղթան երբեք չէ փշրված ժա-
մանակներու ժանգեն, ոչ ալ՝ տարերային փոթորիկներէ: Ամենայն Հայոց
Հայրապետը այդ շարահարչալ մշտնջենական շղթային ժամանակակից օ-
ղակն է. Ան Իր անձին մեջ կմարմնավորե մեր ժողովուրդի ամբողջ քրիստո-
նեական անցյալը, իր դյուցազնական դրվագներով, և գեղարվեստական ու
մշակութային ազնիվ իրագործումներով: Ուրեմն Ամենայն Հայոց Հայրապետի
մեր զանազան համայնքներեն անցքին հետ, ոչ միայն Ավետարանի պատ-
գամները կվերակենդանանան և նոր իմաստ ու տարողություն կստանան Իր
շրթներուն վրա, այլ կարծես հանկարծ կհառնեն և կյանքի կկոչվին Իր ան-
ճին վրա մեր պատմության պայծառ դեմքերը, որոնք ինչպես իրենց ժամա-
նակին՝ նույնպես մեր ժամանակներուն կկենսավորեն մեր ժողովուրդի ներ-
աշխարհը և կլուսավորեն իր երթի ճամփան:

Խոշոր ազդակ մըն է նաև Ամենայն Հայոց Հայրապետության արմատա-
ցած ըլլալը հայրենի հարազատ հողին վրա, որմն ևս ողջուն և օրհնություն
կտանի, որմն ևս շունչ ու շնորհ կբաշխե, ուր որ երթա Վեհափառ Հայրապե-
տը: Ով որ կնպաստե որ ժողովուրդ մը չմոռանա իր հայրենի հողը, և չուրանա
իր պատմությունը, նա մեծագույն դերը կատարած կլինի այդ ժողովուրդը
աշխարհումի վտանգեն փրկելու աշխատանքին մեջ: Ու Վեհափառ Հայրապե-
տը երախտիքի արծանի բացառիկ դեր կատարած է այս մարզի մեջ, Իր հով-
մայեանական այցելություններով:

Կարևորագույն մյուս իրագործումը, զոր կուգեինք ընդգծել անցողակի
այս բնութագրատիկ առիթով, եղավ Մայր Աթոռի ամբողջական վերականգնո-
ւոր Նորին Ս. Օծություն Ս. Տ. Վազգեն կաթողիկոսի օրով: Խորեն Ա կաթողի-
կոսի մահվամբ և հետ այնու Հայոց Հայրապետությունը մատնվեցավ անտե-
րունչ վիճակի, ուր գտնվեցավ ան ասկե լման 30 տարիներ առաջ: Գեորգ Զ
կաթողիկոսով վերակենդանության բացահայտ նշաններ ցույց տվավ Աթոռը:
Ու այդ վերակենդանությունը իր լրիվ ծաղկումը գտավ, և պողաքերության
հասավ Նորին Ս. Օծություն Ս. Տ. Վազգեն Ա կաթողիկոսի օրով: Փաստերը
թվել հարկ չենք տեսներ: Քարերը կաղաղակեն արդեն այդ մասին: Ու այդ
վերելքը և վերանորոգությունը իր խորհրդանշական արտահայտությունը
գտած է վերանորոգչալ ու ճոխացչալ Վեհարանի հոյակերտ սա կառույցին
մեջ, որ պատիվ կբերե ունե եկեղեցիի, հոգ չէ թե որքան մեծ ըլլա այն, կամ
որքան ծաղկչալ ու կենսունակ:

Մենք բացարձակապես վստահ ենք, թե այն հոգեկան արիությունը, այն
համբուրելի լավատեսությունը, ու վերջապես այն հետևողական հարատևու-
թյունը, որոնցով գոտեպնդված Վեհափառը իրագործեց Մայր Աթոռի վերել-
քը և վերածաղկումը, նույն ոգին առաջնորդ պիտի հանդիսանա Նորին Ս.
Օծության ի կատար ածելու համար գալիք նույնքան կարևոր իրագործումնե-
րը:

Վեհափառ Տեր, Սրբազնագույն կաթողիկոս Ամենայն Հայոց, հանուն
Հայց. առաքելական եկեղեցվո սրտագինս և որդիաբար կշնորհավորենք
Ձեր բարեբաստիկ ծննդյան 60-ամյակը: Կհայտնենք ամենքիս երախտիքը

Զեր բազմատեսակ ու բազմաթիվ իրագործումներուն համար, ս. Լուսավորչի հայրապետական գոհին վրա, անցնող տասնչորս տարիներու ընթացքին:

Մենք, Զերդ Սրբության գործակիցները և հարազատները միշտ Զեր կողքին կանգնած թև և թիկունք պիտի ըլլանք Զեզի: Զերմորեն պիտի շարունակենք աղոթել, որպէսզի Աստված Հարցն մերոց շարունակ պարգևն Զերդ Ս. Օծության տոկուն առողջություն և աստվածատուր ուժեր, առավել չափով հարստացնելու համար Հայց. եկեղեցին հոգևոր մնայուն բարիքներով, և առավել նպաստելու համար քրիստոնյա եկեղեցիներու եղբայրական գործակցության: Ծարունակելու համար բազում լուսավոր տարիներ Զեր եկեղեցաշէն գործունեությունը այս պատմական Աթոռին վրա, ի պայծառություն Հայց. եկեղեցւոյ, ի մխիթարություն ազգիս հայոց և ի փառս Աստուծո:

Թող երկար ապրի ուրեմն Հայոց Օծյալ Հայրապետը, Նորին Ս. Օծություն Վազգեն Ա:

Թող Աստված անասան պահէ Մայր Աթոռը ս. Էջմիածնի:

Ու թող հաւերժ ապրի այն բազմաշնորհ ժողովուրդը, որ ծնունդ կուտա նման շնորհալի գաւակներու:

Այնուհետև տ. Ծնորհք պատրիարքը խոսքը տալիս է ՀՍՍՀ Մինիստրների սովետին առընթեր հայ եկեղեցու գործերի խորհրդի նախագահ **Կ. Դալլաքյանին**, որը հրապարակում է ՀՍՍՀ Մինիստրների սովետի նախագահ **Բ. Մուրադյանի** հոկտեմբեր 7 1969 թվակիր ողջույնի գիրը, որը տպված է «Էջմիածին» ամսագրի սույն համարի էջ 9-ում:

ՍՍՀՄ Մինիստրների սովետին առընթեր կրոնական գործերի խորհրդի անդամ **Տարասովը** հրապարակում է ՍՍՀՄ Մինիստրների սովետին առընթեր կրոնական գործերի խորհրդի նախագահ **Վ. Կուրոյեդովի** հոկտեմբեր 6 1969 թվակիր ողջույնի գրությունը, որը տպագրված է «Էջմիածին» ամսագրի սույն համարի էջ 10-ում:

Ապա Վեհափառ Հայրապետի ծննդյան 60-ամյակի և, մանավանդ, գահակալության 14 տարիների գործունեության մասին ընդարձակ և բովանդակալից գեկուցումով հանդես է գալիս, հանուն Գերագույն հոգևոր խորհրդի, Արևմտյան Եվրոպայի հայոց հայրապետական պատվիրակ, Ֆրանսիայի հայոց առաջնորդ և Գերագույն հոգևոր խորհրդի անդամ տ. **Սերովբե արքեպ. Մանուկյանը**:

Զեկուցող սրբազանը նշում է, որ «1955 թվականի սեպտեմբերի 30-ին Մայր Աթոռ ս. Էջմիածնի մեջ գումարված հայ ազգային-եկեղեցական ժողովը Ամենայն Հայոց կաթողիկոս ընտրեց Ռումինիայի և Բուլղարիայի առաջնորդ տ. Վազգեն եպիսկոպոս Պալմյանը և նույն թվականի հոկտեմբերի 2-ին փառաշուք հանդիսավորությամբ Մայր տաճարի մեջ տեղի ունեցավ ազգընտիր կաթողիկոսի օծումը:

Այդ պատմական օրեն մինչև այսօր անցած է 14 տարի: Այդ ժամանակամիջոցին Նորին Ս. Օծությունը հավատարմությամբ, նվիրումով և հավատքով տարած է Իր հայրապետական ծանր լուծը՝ պարտքի խորը գիտակցությամբ: Այդ 14 տարին փառաշուք գործունեության բովանդակալից և լրիւ լուսններով հարուստ ժամանակաշրջան մըն է, որ ոսկե տառերով կգարդարեն հայոց կաթողիկոսներու պատմության էջերը»:

Այնուհետև տ. Սերովբե արքեպիսկոպոսը հանգամանորեն խոսում է հոգեվոր, եկեղեցական, կրթական, վարչական-շինարարական, միջեկեղեցական և հայրենասիրական ոգևորիչ և խանդավառ այն իրագործումների մա-

սին, որոնք երախտագիտական խորը զգացմունքներով լցնում են յուրաքանչ-յուր հայ հավատացյալ ու հայրենասեր մարդու սիրտը:

Զեկուցող սրբազանը իր ելույթի մեջ հատկապես կանգ է առնում ներքին թեմերի կազմակերպման, վարչա-տնտեսական գործերի արդյունավետ դեկավարության, հոգևոր ճեմարանի դերի և նշանակության, նրա մակարդակի լարձրացման, ճեմարանից ներս տարված ուսումնա-դաստիարակչական մեծ աշխատանքների, Մայր Աթոռի պաշտոնաթերթ «Էջմիածին» ամսագրի կանոնավոր ու բովանդակալից հրատարակության, Մայր Աթոռի ֆինանսական գործերի բարվոքման վրա, որի հետևանքով եկեղեցական եկամուտներն աճեցին և կրկնապատկվեցին, և ապա Ն. Ս. Օծության անմիջական ղեկավարության ներքո շուրջ 12-ամյա շինարարական ծավալուն աշխատանքների վրա թե՛ Մայր Աթոռից ներս և թե՛ նրա շրջապատից դուրս:

Այնուհետև տ. Սերովքե արքեպիսկոպոսը խոսում է հայրապետական գործունեության 14 տարիների ընթացքում Մայր Աթոռի, նվիրապետական մյուս Աթոռների, թեմերի, քույր եկեղեցիների և կրոնական այլ կազմակերպությունների միջև տեղի ունեցած հարաբերությունների, փոխադարձ այցելությունների մասին, նշելով նման համագործակցության կարևորությունն ու անհրաժեշտությունը մեր եկեղեցական կյանքի համար:

Վեհափառ Հայրապետի 14-ամյա գահակալության գործունեության մեծ իրագործումներից մեկը եղավ նաև, նշում է զեկուցող սրբազանը, հայրապետական-հովվական այցելությունները սփյուռքի հայությանը, որպես երկնառաք միախառնություն՝ գաղթաշխարհի հայությանը, որը ապրում է ս. Էջմիածնի օրհնության ներքո և հայոց աշխարհի վերածնության խանդավառ զգացմունքով:

Հայոց Հայրապետը Իր հայրենասիրական-խաղաղասիրական լայն գործունեությամբ, նշում է Սերովքե արքեպիսկոպոսը, դուրս է եկել մեր ազգային շրջանակներից և դարձել եկեղեցական մեծ գործիչ՝ համաշխարհային չափանիշով:

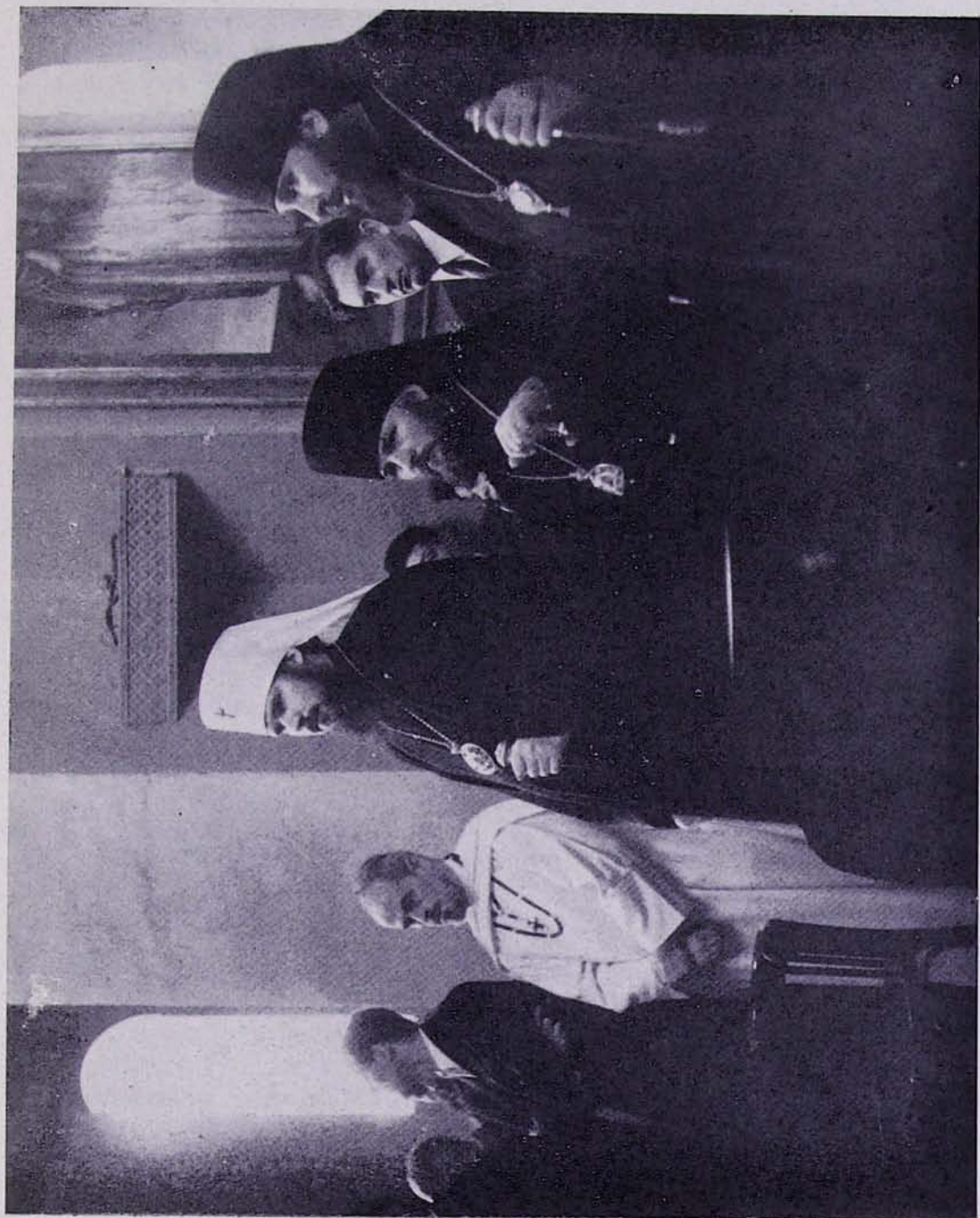
Տ. Սերովքե արքեպ. Մանուկյանը իր ոգևորիչ ու բովանդակալից բանավոր զեկույցը ավարտում է ներկաների խանդավառ ծափերի ներքո՝ սրտագին բարեմաղթություններով:

Այնուհետև տ. Ծնորհք պատրիարքը ողջույնի համար խոսք է տալիս տ. Եղիշե պատրիարքին.

Տ. ԵՂԻՇԵ ՊԱՏՐԻԱՐԷԻ ՈՂՋՈՒՅՆԻ ԽՈՍՔԸ

«Այսօր հավաքված ենք այստեղ՝ մեր երախտագիտության և որդիական սկնածանքի սրտատուչ տուրքը մատուցանելու հայ եկեղեցվո մեծ Առաջնորդին և Վերադիտողին, Ամոր ծննդյան 60-ամյակի և գահակալության 14-ամյակի ուրախ առիթով, և ասիկա շնորհիվ Իր անբասիր նկարագրի, իմաստուն տքնության, հոգեկան ուժի և արդյունավոր գործունեությանը:

Ով կրնա Տիրոջ Տան մեջ իրմե ավելի համարձակությամբ սաղմոսերգել. «Այլ ես իբրև ձիթենի պտղալից ի Տան Աստուծոյ»: Իբրև Գլուխ և Դետ հայ եկեղեցվո միշտ բարձր եղած է Իր տեսակետը, նման բոլոր անոնց, որոնք հաստատուն իդեալեն քաղած են իրենց ներքին մղումը: Փրկելու, քան դատապարտելու սկզբունքը Իր խղճի ամենեն տիրական խորհուրդներեն մին է եղած, որովհետև Նորին Սուրբ Օծությունը չէ գիտցած ազդվիլ ատելու-

ՔՈՒՅՐ ԵՒՐԵՑԻՅԵՐԻ ՆԵՐԱՍԵՐԱՅՈՒՑԻՉԵՐԸ ՄԱՅՐ ՏԱԺԱՐՈՒՄԷ

թյուններե, վերեն նայած է փոքրություններուն և նախընտրած է մարդոց և գործերու բարի կողմերը տեսնել միայն:

Իրավեն դժնդակ վայրկյաններու, իրավեն բիրտ և պինդ դժվարություններու մեջ եղած է խաղաղ և անթեք, որովհետև զգացումները և մտածումները կրցած են գտնել իրենց ներքին ներդաշնակությունը:

Հիները կհավատային, թե մարմնին գեղը պահարանն է գեղեցիկ հոգիին: Չեմ գիտեր, թե բնախոտերն որքան ճիշտ է ասիկա, և սակայն թույլ կուտաք ինձի ըսելու, որ Նորին Սուրբ Օծության պարագային ճշմարտություն էր ասիկա:

Այդ է պատճառը անտարակույս, որ հայ ժողովուրդը Վազգեն կաթողիկոսը դիտած ու տիտղոսած է «սուրբ» մակդիրով:

Ժողովուրդները իրենց հոգիեն է, որ կբաշխեն այս մակդիրները, որովհետև ենթակայի աչքերուն խորը և դեմքի վրա կտեսնեն լույսեր՝ տեսիլքներու աշխարհեն ծագած:

Խոսողները ընդհանրապես երբ իրենց դեմ ունեն կենդանի անձնավորություն մը, չափազանցելու վտանգին կենթարկեն ինքզինքնին:

Այս պահուս ճիշտ հակառակ դոլն է, որ կշարժի իմ մեջս, արժանիքներով լեցուն օծյալի դիմաց:

Հաճախ ուզած եմ պերճախոս մը ըլլալ: Այս պահուս դարձյալ կզգամ այդ կարիքը և կփորձեմ վեր բերել Նորին Ս. Օծության բազմերես մարգարիտները, որոնք իրենց խելոքեն դուրս ցայտող մարգարիտներու պատկերով կներկայանան մեզի, քաղցր և հանգուցիչ:

Եկած ենք բոլորս և մեզի հետ ամբողջ հայ ժողովուրդը տոնախմբելու ՅՈՒՆԱՍԿԵՆ Նորին Ս. Օծություն Տ. Տ. Վազգեն Ա կաթողիկոսի Ամենայն Հայոց, Լուսավորչի Աթոռի այժմու վերադիտողին, որ արժանիքի մը պլուսի պես կկանգնի մեր բոլորի առջև, և որուն նայելով կրնանք հայտարարել առաքյալին հետ, թե «մեզի ալ այսպիսի քահանայապետ մը պետք էր, սուրբ, արդար և անարատ»:

Եկած ենք բոլորս հանդիսավոր գիտակցությամբ, որուն խորքը հիացում կկազմե, մեր սերն ու զմայլանքը բերելու այն մեծ եկեղեցականի, որուն անունը հոմանիշ է հավատարմության, սիրո, աշխատության և հավատքի:

Բոլոր անոնք, որոնք կճանչնային զինքը Իր զգացումներու անկեղծության մեջ, և Մայր Աթոռը՝ իր կարիքներու խորությամբ, զգացին և կզգան այսօր մանավանդ թե Իր ընտրությամբ նոր թվականի մը առավոտը կծագեր սուրբ Աթոռո երկնքի ներքև: Այս մտածումը իր մեջ ոչինչ ունի պատրողական, որովհետև արդյունքն է ոչ թե զգացումի մը, այլ սկզբունքի մը: Այդ սկզբունքը այն հասկացողությունն է, թե համայնքներու շինության գործի մեջ պետք ունինք մենք բարոյական և մեծ անձնավորություններու:

Մեր ժողովուրդի լավագույն օրերը կգուգադիպին իր բարոյական անձնավորություններու թվականին: Յուրաքանչյուր այդ թվականներու վերև կսավառնին դեմքը և անունը մեծ անձնավորություններու, որոնք Աստուծո շունչը ունին իրենց մեջ, առաջնորդության ճշմարիտ իրականությունը հավատարիմ: Որովհետև առանց անոր մենք պատրողական պատրանքի մը զոհ ենք, առանց անոր մեր մարմինը խանձող մըն է, մեր սիրտը՝ մղձավանց մը, իսկ մեր գործը՝ անիմաստ շարժումներու տեսարան մը:

Պետք է խոստովանիլ և ասիկա սրտի հանդարտությամբ, թե Նորին Ս. Օծության մեջ այդ մեծ մարդերու, այդ ներշնչված մարդերու հոգիեն խոշոր բաժին մը կա, և ասիկա բաժինը եղած է նաև բոլոր անոնց՝ մեր մեծ Հայրա-

պետներուն, որոնք ունեցած են այդ հոգին իրենց արտին խորը, ինչպես նաև իրենց գրչին ծայրը և առաջնորդած սերունդները՝ դեպի կատարելություն:

Տառնչորս տարիներ առաջ էր Ն. Ս. Օծությունը կրճատվել իբրև գահակալ Լուսավորչի Աթոռի, անոնք, որ կզգային թե շատ անգամ Աթոռները գահեր չեն, այլ խաչեր են, կզգային, թե ինչ մեծ ուշադրությամբ պետք է դիմագրավել Ն. Ս. Օծությունը բոլոր դժվարությունները: Սակայն մեր ժողովրդի վստահությունը նաև այնքան մեծ էր իր Հայրապետին վրա: Վեհաբանի բարեգարդունը, ճշմարանին և տպարանին տրված թափը, ինչպես նաև Մայր Աթոռ տնտեսական վերանորոգումը և այլ արտագին իրագործումներ գեղեցիկ առեջներ եղան այդ մեծ երագի այդ մեծ թեզանին:

Մարդեր կան, որոնք ինչպես ըսված է, ժամանակին կպատկանին, և մարդեր կան, որ ճշմարտության կպատկանին: Անոնք, որոնք միայն ժամանակին կպատկանին, ծանծաղամիտ մարդեր են, իսկ անոնք, որ միայն ճշմարտության կպատկանին՝ վերացական անձնավորություններ են: Իրականի մեծ մարդը կպատկանի թե՛ իր ժամանակին և թե՛ ճշմարտության: Եվ դարձալ կկրկնեմ, արտի հանդարտ խղճմտանքով կրնանք ըսել, թե Ն. Ս. Օծությունը՝ կրցավ պատկանիլ թե՛ ժամանակին և թե՛ ճշմարտության, կրցավ տալ կայսրին կայսեր և զԱստուծուն Աստուծո, կրցավ ոսկի օղակ ըլլալ ի՛ր եկեղեցիին և ժողովուրդի միջև, ի՛ր հայրենիքի և արտասահմանի ժողովուրդին միջև և իրագործեց այն, ինչ որ Իր գերագույն բաղձանք էր և ինչ որ մեր բոլորիս բաղձանքն էր:

Վեհափառ Տեր, ես չեմ ուզեր երկարել խոսքս: Այս առիթով հանուն մեր եկեղեցվո լրության, ժողովրդին և պաշտոնության կմաղթեմ ի արտե, որ Աստված Ձեզի երկար և երջանիկ օրեր պարգևե, որպեսզի կարենաք տեսնել իրագործումը Ձեր երազներուն, իրագործումը Ձեր տեսիլներուն: Աստված թող անշարժ պահե Մայր Աթոռ ու Էջմիածինը, ինչպես նաև մեր սիրելի տվետական հայրենիքը: Թող ոչ մեկ սև թռչունի թև անցնի իր վրայեմ, թող ոչ մեկ բռնակալ՝ բռունցք դառնա իր կողերուն. թող իր դաշտերը միշտ հորդին երգով, իր հնձանները թող հորդին գինիով և ուրախությամբ, որպեսզի մենք կարենանք մեր արտի խորեն ըսել՝ Օվսաննա՛, նորանորոգ Հարուցելույն՝ մեր եկեղեցիին և մեր հայրենիքին:

Ապա Հայոց Հայրապետի ծննդյան 60-ամյակը և գահակալության 14-ամյակը ողջունում է, հանուն ռուս պրավոսլավ եկեղեցու և նրա պետ Ն. Սրբություն Տ. Ալեքսի պատրիարքի, Հատոնիայի և Տալլինի միտրոպոլիտ Ալեքսին, որը և ընթերցում է Ալեքսի պատրիարքի հոկտեմբեր 3 1969 թվակիր ողջույնի գիրը, որը տպված է «Էջմիածին» ամսագրի սույն համարում (էջ 14):

Սուխումիի եպիսկոպոս **ու. Իլիան**, հանուն վրաց ուղղափառ եկեղեցու և նրա պետ Ն. Սրբություն Տ. Եփրեմ Բ կաթողիկոսի, ընթերցում է հոկտեմբերի 5 1969 թվակիր ողջույնի խոսքը, որը նույնպես տպագրված է «Էջմիածին» ամսագրի սույն համարում (էջ 16):

Ապա ելույթ է ունենում, հանուն հոռմեական կաթողիկ եկեղեցու, **հ. Ժեռոմ Համմերը**, որը և նախապես Ն. Սրբություն Պավլոս Զ Պապի ողջույնի գիրը անձամբ հանձնել էր Հայոց Հայրապետին (տես «Էջմիածին» ամսագրի սույն համարի էջ 11):

ԿԱԹՈՒԼԻԿ ԵԿԵՂԵՑՈՒ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉ

Հ. Ժ. ՀԱՄՄԵՐԻ ԵԼՈՒՅԹԸ

«Ձերդ Սրբություն,

Այս հանդիսավոր առիթով ավելորդ եմ համարում Նորին Սրբություն Պավղոս Զ Պապի զգացումներն արտահայտելու Ձերդ Սրբությանը, քանի որ Ինքն անձամբ արդեն արտահայտել է դրանք Ձեզ ուղղված Իր անձնական նամակում: Սակայն կարծում եմ, որ սխալված չեմ լինի, եթե ընդգծեմ, որ Նորին Սրբությունը եղբայրական սիրտ և համակրության հատուկ զգացումներով կապված է Ձերդ Սուրբ Օծությանը, զգացումներ, որ Նա տաժում է Ձեր նկատմամբ թե՛ որպես անձ և թե՛ միաժամանակ որպես կրոնական գերազույց պետք Հայաստանյայց եկեղեցու և աշխարհով մեկ սիրված համայն հայության:

Երբ հայր Դյուպրեն և ես այցելեցինք ձեր եկեղեցիները, խորապես տպավորվեցինք՝ ձեր բոլոր եկեղեցիների խորանների վրա տեսնելով սուրբ Աստվածամոր նկարը: Եվ այդ մի պահ մեզ տարավ դեպի Եփեսոսի ժողովը, որտեղ սուրբ Կույսը հռչակվեց Աստվածամայր ոչ թե այն նպատակով, որ ինչո՞ւ, նախապատիվ դիրք տրվի նրան, այլ որպեսզի նրա միջոցով փառավորվի ու հարգվի իր Որդին, որպեսզի՝ միաժամանակ և նրա միջոցով բացահայտվի Քրիստոսի ամենագոր շնորհի գեղեցկագույն վկայությունը: Եվ այս ասում եմ հենց նրա համար, որ Քրիստոսով ու Քրիստոսի մեջ է, որ մենք մեզ զգում ենք հետզհետե ավելի սերտորեն միացած միմյանց: Նմանապես Քրիստոսով ու Քրիստոսի մեջ է, որ մենք պետք է վերաճանաչենք ու գտնենք իրար որպես քույր եկեղեցիներ: Հայ եկեղեցին, ինչպես և բոլոր օրթոդոքս եկեղեցիներն ու հոռմենական կաթողիկե եկեղեցին իրար միջև պետք է հետզհետե ավելի զարգացնեն այսպիսի հարաբերություններ, որոնք հատուկ են քույր եկեղեցիների:

Համոզված եղեք, Ձերդ Սրբություն, որ այս դատողություններն անելով՝ տակ իմ անձնական գաղափարները չէ, որ արտահայտում եմ Ձեզ. այս գաղափարները արտահայտել է նաև Ինքը՝ Նորին Սրբություն Պավղոս Զ Հռոմի Պապը, հատուկ կերպով և բազմաթիվ առիթներով:

Մենք իրար նկատմամբ պետք է վերաբերվենք որպես քույր եկեղեցիներ. իսկ դա նշանակում է միմյանց հետ մշտապես հարաբերվել փոխադարձ հարգանքի, գնահատանքի և, ինչու չէ, նաև փոխադարձ օգնության զգացումով: Այս կապակցությամբ բազմաթիվ են օրինակները. ես կցանկանայի այստեղ նշել դրանցից մեկը միայն: Երբ վերջերս Ֆրանսիայի ուխտավորների մի մեծ խումբ այցի եկավ այստեղ, ս. Էջմիածին, Դուք պատարագելու համար նրանց տրամադրության տակ դրեցիք ս. Հռիփսիմեի տաճարը: Եվ սա անշուշտ առանձին մի դեպք չէ. ինձ ծանոթ են նաև նախընթաց այլ օրինակներ, որոնք տեղի են ունեցել այստեղ: Ձեք կարող պատկերացնել, թե որքան մեծ է մեր ցանկությունը փոխադարձելու Ձեր եղբայրական վերաբերմունքը նման աչքիով ծեստերով: Ձեզ ծանոթ է անշուշտ Էկումենիկ շարժմանը վերաբերող այն պատգամը, որ Սրբազան Պապն ուղղեց ամբողջ աշխարհի հավատացյալներին: Այդ պատգամի մեջ Նորին Սրբությունն ասում էր, որ ամեն անգամ, երբ ձեր եկեղեցու կամ օրթոդոքս այլ եկեղեցիների եպիսկոպոսներ դիմեն կաթողիկե եկեղեցու եպիսկոպոսներին նմանօրինակ խորհրդակատարությունների համար, մեր եկեղեցիները կդրվեն ձեր տրամադրության տակ: Նմանապես, ամեն անգամ, երբ ձեր եպիսկոպոսներից խնդրեն քահանայա-

կան որևէ ծառայություն, մեր քահանաները նույնպես կլինեն Ձեր տրամադրության տակ: Եվ այս՝ միշտ պահելով ձեր համոզմունքների, ձեր հասկացողությունների և ձեր եկեղեցու ավանդությունների նկատմամբ հարգանքի ամենախոր գգացումը:

Ես կցանկանայի այս առթիվ մի վերջին կետ ևս ավելացնել իմ խոսքերի վրա: Ձերդ Սրբություն, սրբալույս մյուռոնի օրհնության հանդիսավոր արարողության ավարտից հետո Ձեր խոսած սքանչելի ճառում Դուք ասացիք, թե աշխարհի խաղաղության և ժողովուրդների միջև եղբայրական կապի հաստատման գործում որքան մեծ է Քրիստոսի եկեղեցու պատասխանատվությունը: Ի ներկայության ձեր եկեղեցու բարձրաստիճան հոգևորականների և պետական պաշտոնական անձնավորությանց, թույլ տվեք ինձ հայր Դյուպրեի հետ, որպես հոռմեական կաթողիկե եկեղեցու պաշտոնական ներկայացուցիչներ, նշելու, թե որքան համաձայն ենք Ձեր այդ տեսակետին:

Եկեղեցին, բարոզելով Ավետարանը և բարոզելով Քրիստոսին, անպայմանորեն հաստատում է խաղաղությունը երկրի վրա: Եվ իզուր չէ, որ մեր եկեղեցիներում, պաշտամունքի ժամանակ, երգում ենք հրեշտակների հետեվյալ երգը. «Փա՛ռք ի բարձունս Աստուծոյ և յերկիր խաղաղութիւն, ի մարդիկ հաճութիւն»:

Ձերդ Սրբություն, վաղը մենք կվերադառնանք Հոռմ: Մենք շատ երջանիկ ենք, որ մեզ հետ տանում ենք և հաճույքով մեզ ուղարկողին ենք ներկայացնելու ձեր եկեղեցու նկատմամբ ձեր ժողովրդի զավակների ունեցած խոր հավատքի բացառիկ պատկերը և այն ջերմ հյուրանսիրությունը, որ յորշմված է մեր սրտերում: Թույլ տվեք, որ այս առթիվ Սրբազան Պապի անունից Ձեզ հանձնեն այս համեստ նվերը, որը ներկայացնում է Նրա քահանայապետության երեք հանգրվանները»:

Հանդիսությանը ներկա էր նաև, Եկեղեցիների համաշխարհային խորհրդի կողմից, **դոկտ. Լուկաս Վիշերը**, որն իր ողջույնի խոսքի մեջ ասաց.

ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐԻ ՀԱՄԱԾԵՍԱՐՀԱՅԻՆ ԽՈՐՀՐԴԻ «ՀԱՒԱՏՈՅ ԵՒ ԿԱՐԳԻ» ՀԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎԻ ՏՆՕՐԵՆ ԴՈԿՏ. ԼՈՒԿԱՍ ՎԻՇԵՐԻ ԵԼՈՒՅԹԸ

«Ձերդ Սրբություն, սիրելի եղբայրներ և քույրեր,

Ինձ համար մեծ ուրախություն և բացառիկ պատիվ է այս հանդիսավոր հավաքություն խոսք առնել Եկեղեցիների համաշխարհային խորհրդի անունից: Նրա մեծարգո ղեկավարները՝ դոկտ. Մ. Թոմասը և դոկտ. Է. Բլեյկը, պաշտոնապես հանձնարարել են ինձ հայտնելու Ձեզ, թե իրենք իրենց սրտով ու խոհերով Ձեզ հետ են այսօր և մասնակցում են այս ուրախ հավաքության: Նրանք սրտագին ու ջերմ ողջույններ են հաղորդում Ձեզ, որպես Հայաստանյայց եկեղեցու գերագույն պետի, և համոզված են, որ եկեղեցիների եղբայրական գործակցությունը մեծապես կախում ունի այն պետերից, որոնք գիտեն իրենց եկեղեցիներն առաջնորդել դեպի Քրիստոս: Նրանք ողջունում են ուրեմն Ձեզ խորին երախտագիտությամբ այն բոլորի համար, որ Դուք արել եք ի նպաստ Եկեղեցիների համաշխարհային խորհրդի, և արտահայտում են այն հույսը, որ Դուք այսուհետև էլ դեռ երկար ժամանակ ի վիճակի կլինեք շարունակելու Ձեր այդ գործունեությունը ի սեր Քրիստոսի:

Քիչ առաջ, իմ ելույթի սկզբում, խոսքս ուղղելով ներկաներին, ես հասուն կիսավորությամբ է, որ օգտագործեցի **եղբայրներ և քույրեր** բառերը. հիրավի, այն օրից, ինչ այստեղ ենք գտնվում, այն սպավորության տակ ենք,

թե ներկա ենք լինում ընտանեկան մի տոնախմբության: Մի մեծ ընտանիք, համախմբված իր հոր շուրջ և նրա միջոցով, ավելի խոր իմաստով, մեր երկնավոր Հոր շուրջ, որը Քրիստոսով հայտնվեց մարդկությանը: Հակառակ նրան, որ մենք հայ չենք ու չգիտենք հայոց լեզուն, սակայն այն զգացումն ունենք, թե մենք ևս մաս ենք կազմում այս ընտանիքին, թերևս որպես որդեգիրներ: Այս զգացումներն ու բարեմաղթություններն արտահայտելով, ևս կցանկանայի հիշեցնել ձեզ, որ բոլորս էլ պատկանում ենք առավել լայն մի ընտանիքի, քանի որ Քրիստոսով բոլոր քրիստոնյաները կազմում են ընդհանրական մի մեծ ընտանիք: Եվ եկեղեցիների համաշխարհային խորհուրդն ուրիշ բան չի ուզում, բայց եթե արտահայտել այն կապը, որ մեզ բոլորս միացնում է միմյանց: Նա պարզապես մի բաց գրասենյակ չէ ժնկում, այլ հավաքական մի ճիգ՝ ցույց տալու աշխարհին, թե մենք բոլորս մեկ համայնք ենք, այս բառի իսկական իմաստով: Եվ որպեսզի ձեզ խոսում մեկ ապացույցը տամ մեր այդ ձգտումի, ուզում եմ հայտնել ձեզ, որ մենք ժնկում ամեն առավոտ հավաքվում ենք աղոթելու մեր կազմակերպության անդամ յուրաքանչյուր եկեղեցու համար: Մենք աղոթում ենք նաև ձեր եկեղեցու համար և բոլոր այն եկեղեցիների, որոնք ներկայացված են այստեղ այս հանդիսությունների առիթով: Այս ձևով է, որ մենք մեր մտքերում մշտապես կենդանի ենք պահում բոլոր անդամ եկեղեցիների հետ մեր կապը, ապրում ենք նրանց կյանքով, հրճվում նրանց հաղթանակներով և ցավում նրանց տկարությունների համար:

Այս առթիվ ևս կցանկանայի հայտնել նաև բոլորիդ, որ այն օրից, երբ Նորին Սրբությունն այցելեց Ժնև, մեր եկեղեցու խորանի վրա գտնվում է հայկական մի խաչ, որը թերևս լավագույն խորհրդանիշն է մեր մտքերում վատ պահելու ձեր եկեղեցու ներկայությունը: Մենք շատ երջանիկ ենք, որ մեր միջև հաստատված կապերը օրավոր խորանում են: Եվ հենց այս իմաստով մենք մեծապես ուրախ ենք, որ վերջերս հայկական մի եկեղեցու բացումն ու օծումը կատարվեց Ժնևում: Դա ձեր եկեղեցու հավատքի կենսունակության լավագույն գրավականն է: Մենք վստահ ենք, որ մեր կենտրոնում այդ եկեղեցու ներկայությունը հետագայում դրական արդյունքներ պիտի ունենա: Այսպես, ուրեմն, բոլոր տարրերը միացած են, որպեսզի մեր հարաբերություններն այսուհետև առավել ամրապնդվեն: Ահա այս լավատեսությամբ է, որ ևս կցանկանայի ողջունել Ձեզ այս երեկո և հայտնել այն համոզումը, թե քրիստոնյաների միությունը պիտի աճի ու զորանա: Այդ միությունն ընդունակ է հաղթահարելու և վերացնելու ամեն սահման. ոչ միայն այն սահմանները, որ բաժանում են վարդապետություններն իրարից, այլ նաև այն սահմանները, որ բաժանում են մարդուն իր նմանից: Մենք բոլորս անխտիր կոչված ենք տալու այս վկայությունը, որովհետև հաղթական Քրիստոսն է, որ մեզ ասում է, թե պետք է այսպես վկայել»:

Սրտագին հնչեց նաև հանդիսության ժամանակ վերապատվելի **Սենեքե-րիմ Մուլահյանի** ողջույնի խոսքը.

ՎԵՐԱՊԱՏՎԵԼԻ Ս. ՍՈՒԼԱՀՅԱՆԻ ԽՈՍՔԸ՝
ՀԱՆՈՒՆ ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ՄԻԱՑՅԱԼ ՆԱՀԱՆԳԱՑ ՀԱՅ
ԱՎԵՏԱՐԱՆԱԿԱՆ ՀԱՄԱՅՆՔԻ

«Վեհափառ և առավելապես սիրված ու սիրելի Հայրապետ,
Այսօր մեր հոս ներկայությունը պատմական արժեք ունեցող անգուգա-
կան առիթ մըն է:

Այս օրերուն անտարակույս Վեհափառը զբաղված էր հազար ու մեկ գործերով, այս լուրջ ժողովներուն և կարգադրությանց ետևէ ըլլալով: Եվ տակաւն Նորին Սրբությունը իր բազում աշխատանքներու մեջ նրբությունը, ազնվությունը ունեցաւ չմոռնալ փոքրիկ եկեղեցի մը:

Մենք հաչերս կոչված ենք փոքր ածու, իսկ մենք ավետարանականներս՝ փոքր ածուին ավելի ևս փոքր մեկ մասնիկն ենք միայն: Եվ այս շատ համեստ եկեղեցին իր ուշադրության հանդիպելով Նա ցույց տվաւ իր մեծությունը, որուն մեր հարգանքը կմատուցանենք:

Երբ որ Վեհափառին հրավերը եկաւ մեզի, ինչպէս ժողովուրդ մը իր թագաւորին խնդրանքը որպէս հրաման կառնէ, մենք այդ հրավերը ընդունեցինք որպէս հրաման: Եվ տակաւն այդ հրամանը անձամբ մեզի համար պատիւ և հաճույք մը եղաւ: Մենք որախոյսամբ եկանք հոս, եկանք այն զգացումով, ինչպէս որ մանուկ մը կուգա իր մեծ հորը և կընդունւի: Այս մեր բոլոր պատկառելի հյուրերը հոս են որպէս քույր եկեղեցիներ: Մենք հոս ենք որպէս որդի եկեղեցի: Հայաստանյայց եկեղեցին կոչված է Մայր եկեղեցի: Մայրը եթէ զավակներ չունենա՝ մայր չի կրնար կոչվիլ: Դուք Մայր եկեղեցի եք, քանի որ մենք ձեր զավակներն ենք:

Հյուսիսային Ամերիկայի և Կանադայի մեջ ունինք մոտ 25 եկեղեցիներ: Եվ քանի որ չեմ տեսներ ներկայացուցիչները աշխարհի մյուս կողմերէն հալ ավետարանական եկեղեցւոյն, միգուցէ արտոնվի ինձի խոսիլ նաև անոնց անունովն ալ:

Ասիկա մեզի համար մեծ պատիւ մըն է: Մենք երկար ատենէ ի վեր Էկումենիկ շարժման տեղյակ և փափագող եղած ենք, որ մենք ալ մեր մոտակիւթյունը ունենանք: Ես անձամբ համոզված եմ, որ մեր ներկա Վեհափառ Հայրապետը ապրող ըլլար 1840-ական թվականներուն, հայոց մեջ ավետարանական գաւտ եկեղեցի մը գոյություն չէր ունենար: Ես համոզված եմ նաև, որ մեր ներկա Հայրապետին իմաստուն, խոհեմ, լայնախոհ և մանավանդ քրիստոսատիպար, ազնիւ, սիրալիր նկարագրով ու կյանքով մոտ ապագային մեր բաժանումները ավելի ևս պիտի իջնան և մեր հարաբերությունները ավելի ևս պիտի սերտանան:

Մենք այս րոպէին համար չափազանց ուրախ և երջանիկ ենք՝ երկու պատճառներով: Նախ եկանք և խնջույք ունեցանք հոգեկան այսքան բարձրաստիճան հոգևորականներու, կղերականներու, եպիսկոպոսներու, արքեպիսկոպոսներու, վարդապետներու և քահանաներու ներկայության, հոգեկան խնջույք ունենալ և վայելք ունենալ, և սուրբ Էջմիածինը տեսնել մեզի համար հոգեկան մեծ ներշնչում մըն է: Ասիկա նույնքան մերն է, որքան ձերը, և մենք այդ ներկայության մեջ ոգևորվեցանք և ներշնչվեցանք:

Իսկ երկրորդ հաճույքն ալ եղաւ, որ մենք որ դժբախտությունը ունեցած Լիւնք ձեզմէ շատերուն նման՝ հայ հողէն դուրս ծնիլ և մեծնալ և նույնիսկ այս տարիքին հասնիլ առանց հայրենիքը տեսած ըլլալու և տարիներով դպրոցներու և սուրբերու մեջ «ա՛խ Հայաստան» երգեր ենք, «քեզ տեսնեմ ու մեռնիմ» երգեր ենք, վերջապէս այս առիթը տվաւ ինձի գալ մայր հողը, համբուրել զայն կարոտով, և ուրախության արցունք թափել:

Մեզի համար անզուգական հաճույք մըն է տեսնել ուստիկաններ և գիտնալ, որ անոնք հայ են, տեսնել պաշտոնյաներ, որպէս ունինք մեր մեջ հատ մը այսօր, բարձրաստիճան պաշտոնյաներ և գիտնալ, թե անոնք հայ են, մտնել կառավարական սուրբեր և գիտնալ, որ անոնք հայ կառավարության սուրբեր են, մտնել նամակատուն մը և գիտնալ, թե գործողները հայեր են,

մտնել թանգարան մը և գիտնալ, թե այնտեղի թանկարժեք իրերը հայկական արժեքավոր բաներ են, և վերջապես անխտիր որևէ մեկու և ըսել՝ «Բարև եղբայր» և անկէ լսել «Աստուծո՛ւ բարի» պատասխանը,—ասիկա մեզի համար իսկապէս մեծ արժեք մըն է։ Ուստի ես, Վեհափառ Հայրապետ, հանուն ավետարանական եկեղեցւոյն, նաև մեր շնորհակալությունը կուզեմ հայտնել Զեզի՝ Զեր բարեհաճ և ազնիվ հրավերին համար։ Մեր խորին շնորհակալությունը հայտնել Զեզի՝ մեր վաշելած Զեր և այս երկրին ազնիվ հյուրասիրության համար և, մանավանդ, այն ազնիվ վերաբերմունքին համար, որ թե՛ 'Իւոք և թե՛ Զեր բարձրաստիճան հոգևորականները ցույց տվին թե՛ վերապատվելի Մելիտոնյանի և ինձի՝ մեր հոս գտնված օրերուն առթիվ։ Մենք պիտի վերադառնանք և ըսենք, թե մեր սիրելի մայր հողին վրա մեզի սիրող սիրելի Հայրիկ մը ունիք, և Անիկա Իր աղոթքներուն մէջ կհիշէ մեզի, և մենք ալ պիտի շարունակենք աղոթել, որ բարին Աստված շարունակէ օրհնել Զեզ և Զեր օրհնությունը հղէ մեր համայն ժողովուրդին աշխարհին չորս ծագերուն ջրված։ Մենք ալ որդիական հարգանքի և սիրո՝ որպէս արտահայտություն կուտանք փոքրիկ նվեր մը Զեզի և կիսնդրենք, որ ընդունիք զայն մեր հայ ավետարանական եկեղեցիին անունով»։

Այնուհետև ԱՄՆ-ի հայոց առաջնորդ **տ. Թորգոմ արքեպ. Մանուկյանը** հանդես եկաւ հետևյալ ողջույնի խոսքով.

Տ. ԹՈՐԳՈՄ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ ՈՂՋՈՒՅՆԻ ԽՈՍՔԸ

«Վեհափառ Տեր,

Ամերիկայի Միացյալ Նահանգաց և Կանադայի մեծ քաղաքներուն ու ավաններուն մէջ բնակող Զեր զավակներեն, և վասն հավատքի ու ինքնապահպանության զինվորյալ հայորդիներեն, Զերդ Սրբության կբերենք բոլորին անխառն սիրո, և որդիական հարգանքի ջերմ զգացումները։

Սույն երախտագետ զգացումներուն ցուցիչներ և վկաներ միայն կնկատենք Հայց. եկեղեցւո՝ Հյուսիսային Ամերիկայի արևելյան թեմէն մեզի հետ ներկայությունը առաջնորդի փոխանորդ Վազգէն եպիսկոպոսի, և Կանադայի չլւշանի մէջ առաջնորդի փոխանորդ Վաչէ եպիսկոպոսի, նաև՝ Վաշինգտոն մայրաքաղաքի մէջ ներկայացուցիչ Բաբգէն եպիսկոպոսի, և այլ հոգևոր հայրերու և ավելի քան երկու հարյուր պատվական ազգայիներու։

Ասոնք բոլորը, և մեր թեմի ստվար թիվով հոսը Վեհիդ, իրենք զիրենք ավելի զորացած կզգան՝ Զերդ Սրբության երկիցս շնորհած օրհնաբեր այցելութիւն, և Նյու-Յորքի մէջ սուրբ Վարդան Մայր տաճարի օծման հանդիսությանց առիթով թողած անմոռանալի հիշատակներով։ Անոնք կլսեն տակալին Վեհիդ ճայնը, քաղցրահունչ և առաքելաբանագ, որ իրենց կհասներ այնպէս վեհաշունչ ու զնգուն, ինչպէս Արաքսն ու Զանգուն, և սյուս գետերը հայոց աշխարհին, որոնք ձայներն են իրենց պապերուն՝ երեսուն դարերու երկայնքին։ Եվ այդ ձայնի արձագանքեն, և անոր ազդեցությամբ, ավելի հստակ կհիշեն Զերդ Սրբության մեծ անձը և Քրիստոսի Ավետարանի ոգիով պատգամները և հորդորականները՝ հայաշունչ ու հարազատ, իմաստուն և լավատես։

Վեհափառ Տեր, պատմությունը՝ մեր ուշադրության և խնամքին հանձնված ամերիկաբնակ և ամերիկածին Զեր զավակներուն, և աշխարհացրիվ որդիները հայոց ազգին, կհավատան որ պատմությունը անգամ մը ևս ինքզինք կրկնեց նախախնամական վայելչությամբ։

Տերը Եգիպտոսէն կանչեց ընտրյալ զավակը իսրայելացիներուն։

Եվ իր կյանքի անիմանալի ու խորհրդալի մեկ պահուն, աստվածային հսկախնամությամբ, ազգին անունով համայնական ձայն մը՝ հայրենիքեն, ավետեց լուրը բարի՝ թե Հայց. եկեղեցվո ազգային-եկեղեցական ժողովը ազգընտիր Հայրապետ հայտարարեց, հեռավոր կայքերեն կանչված ու ընտրյալ զավակը ազգին:

Ու ցնծացին սրտերը հայոց, իրենց շրթներուն անունը Ամենայն Հայոց Հայրապետ, Նորին Ս. Օծություն Ս. Տ. Վազգեն Ա Սրբազնագույն կաթողիկոսին:

Հրավեցան, և «Էջ Միածինն ի Հօրե» ցնծերգեցին Միացյալ Նահանգաց և Կանադայի մեջ հաստատված զավակները Հայաստանյայց եկեղեցիին:

Վեհափառ Տեր, մեր ազգն ամբողջ, հակառակ կարգ մը տխուր իրադարձությանց, հրավեցալ հետևելով տասնևչորս տարիներու շրջանին Վեհիդ անոք բերած իրագործումներուն, որոնք կարելի դարձան հայ բարերարներու իշխանական նվիրատվությամբ, և մանավանդ շնորհիվ հայրենի պետության ընծայած դյուրությանց և բարչացականության:

Եվ այսօր, Վեհափառ Հայրապետ, Ձերդ Սրբության վաթսունամյակի համազգային հանդիսադրության այս բարեպատեհ առիթով, Ձեզի կրեքենք հեռավոր բայց հայրենակարոտ և իր պատմության հավատարիմ մեր ժողովուրդի սիրո և նվիրումի ուխտը:

Հյուսիսային Ամերիկայի արևելյան թեմի թեմական ժողովի, թեմական խորհուրդի և կազմակերպությանց անունով Ձերդ Սրբության կմաղթենք արևշատ տարիներ և առավել իրագործումներ, շինարար Հայրապետիդ կյանքը նվիրագործելու համար Լուսավորչի կանթեղի մշտավատ ու «պայծառ աչքին» ներքև, հայրենի աշխարհի և Հայց. եկեղեցվո բարգավաճումին և Աստուծո փառքին համար:

Ձեր արևը կենսաբեր և Ձեր կյանքը օրհնված թող լինի միշտ, Վեհափառ Հայրապետ:

Անգլիայի հայոց հայրապետական պատվիրակ տ. Պսակ արքեպ. Թումայանը, հանուն Քենտրբերիի արքեպիսկոպոսի, ողջունում է Հայոց Հայրապետին հետևյալ ելույթով.

Ի ԴԻՄԱՑ ՔԵՆՏՐԲԵՐԻԻ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻԹՅԱՆ՝

Տ. ՊՍԱԿ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ ԽՈՍՔԸ

«Վեհափառ Տեր,

Այն պարտականությունը՝ որուն ակնարկեց ամեն. տ. Ծնորդք պատրիարքը՝ կատարելե առաջ, ներեցեք, որ Ձեր Ս. Օծությանը ներկայացնեմ մեր համայնքին որդիական սերը դեպի Ձեր անձը և իրենց հավատարմությունը՝ դեպի ս. Էջմիածինը՝ մաղթելով, որ մեր Մայր Աթոռը հաստատուն մնա հավիտյանս հավիտենից և Աստված Ձեզի պարգևե երկար և խաղաղ արևշատություն:

Վեհափառ Տեր, Ձեզի կրեքեմ ողջույնները անգլիկան եկեղեցվո պետի՝ Քենտրբերիի արքեպիսկոպոսի՝ դոկտ. Մայքլ Ռեմզիին: Ծանոթ է Ձերդ Սրբության՝ դարուս սկիզբեն ի վեր ամենասերտ հարաբերություններ կնշակվին անգլիկան և Հայաստանյայց եկեղեցիներու միջև: Այդ բարեկամության առաջին նշաններեն մեկն է Երուսաղեմի անգլիկան եպիսկոպոսին կամ արքեպիսկոպոսին մասնակցությունը մեր Ոսնավալի արարողության, Սրբոց Հակոբյանց տաճարին մեջ, Ավագ հինգշաբթի օր: Այս բարեկամական կապե-

իւր կշարունակվին դարու սկիզբին ի վեր, բայց Ջերդ Ս. Օծուրյանի այցելությունը 1956 թ. Քենտրբերիի արքեպիսկոպոսին՝ դուկո. Ֆիշերին, Ջեր բնակությունը Լամբեթ պալատը, մեր այս բարեկամությունը հասցուցած է իր բարձրակետին: Մանավանդ Ջերդ Ս. Օծուրյանը և դուկո. Ֆիշեր միասին աւրոյեցիք մեր սուրբ եկեղեցուն մեջ Աշխարհամատրան կիսակին, որ այնքան բարեգեղապատիւ մըն էր:

Այնուհետև Ջեր զույգ այցելությունները, 1963-ին և 1965-ին, ստեղծած են սեր և համակրանք անգլիկաններու կողմէ դեպի Ջեր սիրելի և համակրելի անձնավորությունը: Չեմ մոռնար Քենտրբերիի նախկին արքեպիսկոպոս խոսքը, որ ամեն անգամ կկրկներ և ինձի, թե՛ «այնքան սիրած եմ ձեր կաթողիկոսը, որ սիրահարված եմ»:

Վեհափառ Տեր, թույլ տվեք, որ հանուն Քենտրբերիի արքեպիսկոպոսի և իր եկեղեցվոյն և իր եկեղեցականներուն, որոնք կսիրեն մեր եկեղեցին, իրենց ամենուն ողջույնը Ձեզի հայտնելէ հետո, Նորին Գերապատվության կողմէ Ձեզի կնկիրե այս սկիհը՝ ի նշան իր բարեկամության և իր քրիստոնեական սիրո եղբայրության:

Կուգեմ այս առթիւ հայտարարել, որ մեր համայնքի անդամներեն տիար Հսրություն Մութաֆյան ի նշան Ջեր անձին հանդէպ ունեցած իր համակրության, նաև Մայր Աթոռի նկատմամբ ունեցած իր հավատարմության, հանձն կատեն վարդապետ աշակերտի մը երեք տարվա ամեն ծախար ընդունիլ և կամ Անգլիա որևէ մեկ համալսարանին մեջ, որպէսզի ան աստվածաբանական ուսուցումն զատ, տիրե նաև կատարյալ անգլերենին»:

Հանդիսության ժամանակ Հայոց Հայրապետի ծննդյան 60-ամյակը և գահակալության 14-ամյակը, հանուն ԱՄՆ-ի հայ երիտասարդաց եկեղեցասեր կազմակերպության, ջերմորեն և որդիական անկեղծ երախտագիտությանը ողջունում են Կարո Զամանկչյանը և Արամ Նորսիկյանը՝ մատուցելով նաև իրենց նվերը:

Արամ Նորսիկյանը, հանուն ԱՄՆ-ի հայ երիտասարդաց եկեղեցասեր կազմակերպության, ողջունի խոսքի մեջ ասաց հետևյալը.

ԱՄԵՐԻԿԱԶԱՅ ԵԿԵՂԵՑԱՍԵՐ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱԿԱՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹՅԱՆ
ԱՆԴԱՄ ԱՐԱՄ ՆՈՐՍԻԿՅԱՆԻ ՈՂՋՈՒՅՆԻ ԽՈՍԲԸ

«Ամերիկայի Հայաստանյայց եկեղեցվո երիտասարդաց կազմակերպության կեդրոնական խորհուրդի կողմէ խորին շնորհակալություն կհայտնենք Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետին, որ մասնավոր հրավեր ուղղեց մեզի, ներկա գտնվելու Իր ծննդյան 60-ամյակին և գահակալության տասնչորրորդ տարեդարձի հանդիսությանը: Մենք պարտք և պատիւ համարեցինք մասնակցելու այս աննախընթաց տոներուն, և ուրախ ենք հայտնելու որ կեդրոնական խորհուրդիս կազմի ութը անդամներեն, չորսս ներկա ենք այսօր այստեղ:

Ուստի, հանուն Ամերիկայի Հայաստանյայց եկեղեցվո երիտասարդաց կազմակերպության կեդրոնական խորհուրդին, քառասուն մասնաճյուղերուն, և բովանդակ անդամներուն, կշնորհակալորենք Ջերդ Վեհափառության ծննդյան 60-ամյակը, և գահակալության տասնչորրորդ տարեդարձը: Կմաղթենք Ձեզ առողջ, երջանիկ և արևշատ օրեր, որպէսզի կարենաք շարունակել և հառաջ տանիլ մեր ազգային-եկեղեցական ղեկավարությունը: Հայաստան-

յայց եկեղեցին և հայ ժողովուրդը բախտավոր են Ձեզի նման Հայրապետ մը ունենալուն:

Կազմակերպությանն անդամները կճանչնան Ամենայն Հայոց կաթողիկոսը և Մայր Աթոռ ս. Էջմիածինը իբրև Հայաստանյայց եկեղեցվո ընդհանուր և բարձրագույն իշխանությունն ու հեղինակությունը: Նաև, վստահ ենք և տարակույս չունինք որ Դուք ազդու կերպով պիտի շարունակեք առաջնորդել, մեր եկեղեցին և ժողովուրդը, ոչ թե միայն Հայաստանի մեջ, այլ ի պիտուրս աշխարհի, ծառայելով ի փառս Աստուծո և հոգուտ հայ ազգին:

Սիրելի Վեհափառ Տեր, Ձեր անձը, Ձեր անունը, և Ձեր գործը կխորհրդանշեն հեռավոր Ամերիկայի Ձեր երիտասարդ գավակներուն համար, հայ կրոնքը, հայ ազգը և հայուն հոգին:

Կհիշենք անսահման սերը և եռուզեռը ամերիկահայ երիտասարդությանն սրտին մեջ 1968-ին, երբ իմացանք որ մեր Վեհափառ Հայրապետը Իր Ամենիկա կատարած օրհնաբեր այցելությանն առթիվ, փափագ հայտնած էր առանձին տեսակցելու և ծանոթանալու Ամերիկայի հայ երիտասարդության հետ: Ուստի, Ամերիկայի Հայաստանյայց եկեղեցվո երիտասարդաց կազմակերպությունը նախաձեռնեց շրջանային երիտասարդաց համախմբումներ:

Խոստովանինք որ Վեհափառ Հայրապետի ստեղծած խանդավառություններն էին որ՝ մեզ մղեցին նոր եռանդով և թափով հառաջ տանիլ մեր կազմակերպության գործունեությունները:

Վեհափառ Հայրապետի հայրական հորդորները, իմաստուն և խոհական խոսքերը, սիրո զգացումները, հոգևոր և ազգային ներշնչումներ էին մեզ համար, և խթան եղան ամրացնելու կապը հեռավոր Ամերիկայի հայ երիտասարդության սուրբ Էջմիածնի և Մայր Հայաստանի միջև:

Առաջնորդվելով Վեհափառ Հայրապետի հորդորներով, նոր լույսով և աշխատանքով կփորձենք իրագործել մեր կազմակերպության նպատակը: Ինչպես շատերուդ ծանոթ է, Ամերիկայի Հայաստանյայց եկեղեցվո երիտասարդաց կազմակերպության բուն նպատակն է ոչ թե միայն պահպանել մեր ազգային-եկեղեցական ժառանգությունը, այլ ավելի ապրիլ Հայաստանյայց եկեղեցվո հավատքին համաձայն, ծանոթացնել հայ մշակույթը ամերիկահայ երիտասարդության և միևնույն ժամանակ՝ կապել հայ երիտասարդությունը մեր Մայր եկեղեցվո:

Աչքերնիս հառած ենք և հույսերնիս դրած ենք մեր Մայր Աթոռ ս. Էջմիածինի և իր արժանընտիր գահակալին վրա, որ հոգևոր և ազգային ուղիություն տան մեզի: Եվ այսօր, մենք մեր թանկագին ս. Էջմիածինի մեջ, մեր նախահայրերու վերածնած և ծաղկուն հայրենիքի հողին վրա, կվերանորոգենք Ամերիկայի Հայաստանյայց եկեղեցվո երիտասարդաց կազմակերպության անդամներու սերը և հավատարմությունը հանդեպ Մայր Աթոռ ս. Էջմիածինի և մեր անմահ Վեհափառ Հայրապետին:

Միայն այս միջոցով է որ կրնանք հասնիլ մեր ամենաբարձր նպատակներուն, որ է ծառայել ի փառս Աստուծո, ի պայծառության Հայաստանյայց առաքելական եկեղեցվո, և ի զարգացումն հայ մշակույթին:

Մեր սրտագին փափագն է, Վեհափառ Տեր, որ Դուք երկար տարիներ առողջ և արևշատ օրերով հսկեք Ձեր հոտին ամենուրեք, և կարող ըլլաք Ձեր հովանիին տակ մշտնջենապես պահելու հայ եկեղեցվո դարավոր սրբությունները:

Շուրջ երեք ժամ տևող հորեյանական սույն հանդիսության ժամանակ խանդավառ արտահայտությունների մեջ խոսք է առնում նաև **Հայոց հորեյար**

Հայրապետը, որին ողջ դահլիճը հոտակալս ողջունում է սրտագին ծափերով ու երախտագետ զգացմունքներով:

ՎԵՀԱՓԱՌԻ ՀԱՅՐԱՊԵՏԻ ՕՐՀՆՈՒԹՅԱՆ ԽՈՍՔԸ ԻՐ ԾՆՆԴՅԱՆ
60-ԱՄՅԱԿԻ ԵՎ ԳԱՀԱԿԱԼՈՒԹՅԱՆ 14-ԱՄՅԱԿԻ ԱՌԹՎ

«Տէր եթէ զշրթունս իմ բանաս, բերան իմ երգեսցէ զօրհնութիւնս քո»:

Գուցե ճիշտ և ուղիղ պիտի ըլլար, որ այս երեկո իմ խոսքը այս աղոթքով սկսեի և վերջանար: Սակայն մարդկային պայմանին հատուկ պարագաներ, կպարտավորեցնեն զիս որպէսզի այնուամենայնիվ երկու խոսք բերեմ ձեզի:

Խորապէս զգացված եմ անշուշտ այն բոլոր խոսքերեն, եղբայրական և քաղցր, այն բոլոր հարազատ ու սիրալիի արտահայտություններեն, որոնք առատապէս բաշխվեցան այս երեկո, և որոնք կուղղվէին Մեր համեստ անձին և այն աշխատանքին, որ կատարվեցավ Մեր գահակալության 14 տարեկան ընթացքին: Մենք մխիթարված ենք, մասնավորապէս որ մեր ս. եկեղեցւոյ մկրտապետական երկու Աթոռներու գահակալները, մեր թեմակալ առաջնորդներու հետ միասին կգտնվին Մեր շուրջ, ինչպէս և մեր քույր եկեղեցիներու բարձրաստիճան ներկայացուցիչները՝ հոռմեական կաթողիկէ եկեղեցւոյ, ռուս պրավոսլավ եկեղեցւոյ, վրացական օրթոտոքս եկեղեցւոյ, Եկեղեցիներու համաշխարհային խորհուրդի և Միացյալ Նահանգաց հայ ավետարանական համայնքներու: Աստվածահաճո բացառիկ երևոյթ մըն է այս մեր կյանքին մէջ: Բարի նշաններեն մեկը մեր ժամանակներում, երբ դարավոր պատմություն ունեցող եկեղեցիներ իրենց կյանքի ճանապարհին իրարու կհանդիպին Քրիստոսի անունով և եղբայրության անունով: Եղբայրություն, որ թե՛ քրիստոնէական և թե՛ համաշխարհային իդեալը կհանդիսանա արդի աշխարհի խղճին առջև:

Հոգևոր ուրախությամբ լսեցինք շնորհավորական սիրո խոսքերը Ն. Ս. Պավղոս Զ Պապի, Ն. Ս. Ալեքսի ռուսաց պրավոսլավ եկեղեցւոյ Պատրիարքի և Ն. Ս. Եփրեմ Բ վրաց եկեղեցւոյ կաթողիկոսին և պետք է ցանկայի, կամենայի որ այս եկեղեցիներու բարձրաստիճան հոգևորականները, որ այստեղ կգտնվին իրենց վերադարձին իրենց հետ տանին Մեր նույնքան անկեղծ, եղբայրական սիրո արտահայտությունները և մեր ողջագործումը:

Թող Աստված օրհնէ միջեկեղեցական քրիստոնէական եղբայրության համաշխարհային շարժումը և քայլ առ քայլ բոլորս մեկ մոտենանք իրականացնելու Աստուծո կամքը երկրի վրա: Եվ, եթէ մենք մեղավորներս այս պահում, արժանի պիտի ըլլանք, որ հավիտենականության աշխարհին մեր Տէրը և Փրկիչը պահ մը գոնէ Իր հայացքը մեզի ուղղէ, վստահ ենք, որ Ամոռ պիտի պատճառենք ուրախություն: Երանի թէ այդպէս ըլլար:

Համենայն դեպս, Մենք, որպէս Հայաստանյայց եկեղեցւոյ առաջին սպասավորը, կխոստովանինք թէ ցարդ Մեր իրագործածը այս ճանապարհի վրա տակավին քիչ է և անբավարար, որովհետև Մեր ուժերը տակավին տկար են և Մենք տակավին երկշտ: Բայց հույս ունինք, թէ միշտ այսպէս կողք-կողքի գտնվելով պիտի կարողանանք ավելի զորանալ և նորանոր հաջողություններ արձանագրել մեր եղբայրության և Քրիստոսի սիրով միության իրագործման աստվածահաճո ճանապարհին վրա:

Այստեղ շատ խոսվեցավ տասնևչորս տարիներու Մեր գործունեության մասին: Կեղծ համեստությամբ մը չենք ուզեր անշուշտ ծխտել, թէ որոշ հաջողություններ արձանագրած ենք այս տարիներու ընթացքին, բայց նույնքան

ԱՂՈԹԻ ՆԱՀԱՏԱԿԱՑ ՀԻՇՆԱԿԻՆ

անկեղծությամբ կուգենք այստեղ հայտնել, որ այս բոլորը մենք կարողացանք իրագործել ամեն բանն առաջ շնորհիվ Աստուծո օգնականության:

Տկար են Մեր խոսքերը, բայց հավատացեք, թե մանավանդ Մեր պաշտոնավարության առաջին շրջանին, երբ այդքան բարդ և դժվար լուծելիք հարցերու առջև կգտնվեինք և գրեթե հուսահատության եզրին մոտեցած, ահա այդ օրերուն կզգայինք երբեմն նույնիսկ նյութական հպումը ինչ որ աներկվույթ ուժի մը Մեր էության, որ Մեզ կներշնչեր այնքան կորով և այնքան ուժ և այնքան բազումություն: Եվ կարճ ժամանակվա ընթացքին կարծեք բոլոր ամպերը կամաց-կամաց փարատեցան: Լույս ծագեցավ Մեր շուրջ և կարողացանք տեսնել աշխատանքի ուղիղ ճանապարհ մը, ծառայելով Աստուծո, մերս. Էջմիածնին, մեր հավատավոր ժողովուրդին:

Պարտինք ավելացնել նաև, թե Մեր գործունեության ընթացքին Մենք ունեցանք և վաղեցիցնք հույժ բարյացակամ վերաբերմունքը, օգնականությունը մեր հարազատ հայրենիքի պետական իշխանության: Հանուն Հայաստանյայց եկեղեցվո, հանուն մեր ժողովուրդի, Մենք շնորհակալություն կհայտնենք մեր բարձր կառավարության և կմաղթենք որ այս գոյավիճակը հետզհետե առավել ամրապնդվի, առավել խորանա և ընդարձակվի և մենք իբրև եկեղեցի, շարունակենք մեր առաքելությունը և այստեղ ի Հայաստան և ի սփյուռս աշխարհի: Այս գիտակցությամբ, Մեր հոգևոր առաքելության ճանապարհին վրա, Մենք կկամենանք նաև Մեր խղճի պարտքը կատարել դեպի մեր վերածնած Մայր Հայաստանը:

Ամեն անգամ, երբ արտասահման կգտնվինք, կզգանք հատուկ կերպով, թե մեր հավատացյալ ժողովուրդը, որ Մեզ կդիմավորե ձեզի ծանոթ խանդավառությամբ և հուզումի ալեկոծումներով, ճիշտ է Մեր անձին մեջ նախ կտեսնեն Ամենայն Հայոց Հայրապետը, ս. Էջմիածինը, բայց այդ ժողովուրդի հոգիին և ապրումներուն մեջ դժվար չէ կարդալ անսահման սիրո և հավատարմության, զգացումները դեպի մեր հայրենի աշխարհը: Այլապես դժվար և սխալ պիտի ըլլար մեկնաբանել արտասահմանի հայության հոգեկան ճշմարիտ գոյավիճակը: Մենք առաջին սպասավորը մեր եկեղեցվո անհունապես զգացված ենք որ Մեր անձով, մեր ժողովուրդը կկապի ոչ միայն ս. Էջմիածնին, այլև այսօր վերածնած ու վերաշինած ամենայն հայոց Մայր Հայաստանին:

Մեր գործունեության ճանապարհի վրա անկասկած իրենց վճռական նպաստը բերին և կշարունակեն բերել նաև բոլոր մեր գործակիցները, թե՛ այստեղ Մայր Աթոռի և թե՛ արտասահմանի մեջ՝ մեր երկու Պատրիարք եղբայրները՝ Երուսաղեմի և Կ. Պոլսո, մեր թեմակալ առաջնորդները, մեր բոլոր հոգևոր հովիվները, մեր թեմական ու համայնքային կազմակերպությանց մեջ ղեկավար դեր կատարող աշխարհական պատվական ազգայիններ: Բոլորը-բոլորը, իրենց լուծան, իրենց մասնակցությունը բերած են շարունակաբար, որպեսզի Հայոց Հայրապետի գործունեությունը կարողանա հառաջընթաց շինարար ճանապարհով ընթանալ:

Մենք այս առիթով բոլորին կհայտնենք Մեր անկեղծ գոհունակությունը: Երբեմն Մեր եկեղեցական կյանքին մեջ, արտասահման մանավանդ, կատարահին դեպքեր, որոնք կուգան մեզ տխրեցնելու, երբեմն նույնիսկ երևույթներ, որոնք արտաքնապես դիտված կարծեք թե որոշ նշաններ են մեր եկեղեցվո տկարության, բայց Մենք համոզված ենք, որ այդ բոլոր երևույթները մակերեսային են ու անցողական: Իրականության մեջ, մեր ամբողջ հոգևորականությունը առանց բացառության և մեր հավատացյալ ժողովուրդը իր աշխարհական ներկայացուցիչներով, հիմնական իրենց զգացումներով և գի-

տակցությամբ կաշխատեն մեկ ուղղությամբ: Այն է՝ շեն ու պայծառ, կենդանի, անսասան պահել մեր ս. եկեղեցին և մեր Մայր Աթոռ ս. Էջմիածինը:

Մենք չենք կրնար մոռնալ այն բոլոր ազնիվ հայ հոգիները, որոնք Մայր Աթոռիս բարերարները հանդիսացան այս վերջին 14 տարիներուն ընթացքին, Երկար է ցանկը այդ անուններուն, ավելի քան չորս տասնյակներու կհասնի թիվը այս պատվական հայերուն, որոնք սրտաբուխ կերպով այնքան առատաձեռն եղան դեպի ս. Էջմիածին և որով հնարավոր եղավ կենսագործել մեր շինարարական ծրագիրները: Մայր Աթոռը և մեր ներքին թեմերը իրենց եկամուտներով այսօր ի վիճակի են հավասարակշռելու իր բյուջեները: Այս իրողությունը Մեր գործունեության կարևոր հաջողություններեն մեկը կնկատենք: Վերջին 14 տարիներու ընթացքին եկեղեցական ներքին եկամուտները Հայաստանի մեջ մանավանդ ավելի քան քառապատկեցան և այսօր կըրնանք հայտարարել, թե մեր ներքին բոլոր տեսակի կարիքներուն համար Մայր Աթոռը ինքնաբավ է ամբողջապես: Միայն հոգևոր ճեմարանը և բացառիկ շինարարական ծրագիրները, ինչպես վերանորոգումը մեր հնադարյան տաճարներու կամ կառուցումը նոր շենքերու, որոնք կկարոտին արտասահմանի մեր բարերարներու օժանդակությամբ:

Մենք վստահ ենք, թե այն խանդավառ մթնոլորտը, որ ստեղծված է արտասահմանի հայության մեջ, նյութապես ս. Էջմիածնին օգնելու, անշուշտ որ պիտի շարունակվի և հետզհետե պիտի աճի: Երբեմն այնպիսի հուզիչ դրվագներու առջև կգտնվինք այդ տեսակետեն, որ նույնիսկ մեզի կթվի անհավատալի:

Մայր Աթոռիս բարերարները իսկական հայեր են, հոգիով կապված այս մայր հողին և այս սուրբ տեղին: Անոնցմով կապրին և կհավատան, անոնցմով հավերժացնել իրենց բարի հիշատակը: Այս երկրի, հայ հայրենիքի, ս. Էջմիածնի հավիտենականության մեջ կտեսնենք իրենց ալ հավերժությունը: Կաղոթենք, որ այս ոգին երբեք չտկարանա և հետզհետե ավելի պայծառանա և համայն հայությունը ի Հայաստան և ի սփյուռս աշխարհի ըլլան մեկ սիրտ և հոգի, մեր սուրբ հավատքով, մեր սուրբ եկեղեցիով և անոր գերազույց գլուխը հանդիսացող՝ հավիտենական Մայր Աթոռ ս. Էջմիածինով:

Մեր գոհունակության և շնորհակալության խորագգաց զգացումները ձեզի բոլորիդ կրկին հայտնելով, կվերջացնենք Մեր խոսքը նույն մաղթանքով՝

«Տէ՛ր, եթէ զշրթունս իմ բանաս, բերան իմ երգեսցէ զօրհնությունս քո».

ամեն:

Ավարտվում է հայրապետական հորեղյանական հանդիսության առաջին մասը:

Ընդմիջման ժամանակ բոլոր հանդիսականները հյուրասիրվում են մըրգասեղանների շուրջ, Մայր Աթոռի բարիքներով՝ խաղողով և դեղձով:

Այնուհետև Վեհափառ Հայրապետի բարձր նախագահության ներքո սկսվում է օրվա հանդիսության գեղարվեստական մասը, որին իրենց շնորհալի մասնակցությունն են բերում Երևանի մեր անվանի արվեստագետներն ու երաժշտական խմբերը:

Առաջինը հանդես է գալիս Մայր տաճարի երգեցիկ խումբը, գեղարվեստական դեկավար՝ Խորեն Մելիսանեջյան: Երգչախումբը կատարում է՝ Ալ. Հարությունյանի «Հայրապետական մաղթանք», Չայկովսկու «Տեր, ողորմյան», Կոմիտաս վարդապետի «Կալի երգը» և «Ով զարմանալի», «Այսօր ձայնն հայրական», «Հայրապետական մաղթերգ», «Օրհնեցեք, գովեցեք» հոգեվոր երգերը:

Ապա իր մենահամերգով հանդես է գալիս Մայր տաճարի երգեցիկ խմբի մենակատար և Հայաստանի հանրապետության վաստակավոր երգչուհի **Լուսինե Զաքարյանը**, որին դահլիճը ողջունում է սրտագին ծափերով: Սիրված երգչուհին կատարում է՝ Ռախմանինով՝ «Տեր, ողորմյա», Կոմիտաս վարդապետ՝ «Կոունկ», Բախ-Գուն՝ «Ավե Մարիա», դաշնամուրի վրա նվագակցում Լ. Զուլիետա Սվաչյանը:

Դահլիճը նույնպիսի ոգևորությամբ ողջունում է նաև ՍՍՀՄ ժողովրդական երգչուհի **Գոհար Գասպարյանին**: Նա կատարում է՝ Ծաֆան Բերբերյան՝ «Լուսավորչի կանթեղը», Գլինկա՝ Լյուդմիլայի կավատինան «Ռուսլան և Լյուդմիլա» օպերայից, Բիզե՝ «Գառն Աստուծո» («Ազնու Դեի»), Փոփս՝ թեմա և վարիացիաներ:

Հանդիսության վերջում հանդես է գալիս Հայաստանի պատանի ջութակահարների համույթը, գեղարվեստական ղեկավար՝ **Գևորգ Աճեմյան**: Տաղանդավոր ու երիտասարդ այս համույթը կատարում է՝ «Սուրբ-սուրբ», Կոմիտաս վարդապետ՝ «Կաթավիկ», Ա. Խաչատրյան՝ «Անտանտինո» և «Սուսեն»-ով պար», Բրամս՝ «Հունգարական պար», Չայկովսկի՝ «Օրորոցային», Դի-նիկո՝ «Ռումինական պար», Դվորժակ՝ «Սլավոնական պար»:

Գիշերվա ժամը 11.30 ավարտվում է Վեհափառ Հայրապետի ծննդյան 60-ամյակին և գահակալության 14-ամյակին նվիրված հոբելյանական հանդիսությունը՝ խանդավառ և սրտագին մթնոլորտում:

*
* *

Հոկտեմբերի 8-ին, չորեքշաբթի օրը, առավոտյան ժամը 9-ին, քույր եկեղեցիների և Եկեղեցիների համաշխարհային խորհրդի պատվիրակները հրաժեշտ են առնում Հայոց Հայրապետից՝ սրտագին երախտագիտություն, շնորհակալություն հայտնելով Նորին Սրբություն Վեհափառ Հայրապետին՝ եղբայրական ջերմ հյուրասիրության և այն հոգևոր ուրախության համար, որը վայելեցին՝ ներկա լինելով ս. Էջմիածնի մեջ սրբալույս մեռուի օրհնության, հայրապետական հոբելյանական հանդիսություններին և այցելելով պատմական վանքերն ու սրբավայրերը, Հայաստանի տեսարժան վայրերը:

Զերմ, անկեղծ ու սրտառուչ էր վերջին ողջագուրումը, ի համբույր սըրբության և սիրո, Հայոց Հայրապետի և քույր եկեղեցիների բարձրաստիճան ներկայացուցիչների միջև:

ԵՐԳՉԱԽՄԲԱՑԻՆ ՀՈԳԵՎՈՐ ՀԱՄԵՐԳ ՎԵՀԱՐԱՆՈՒՄ

Հոկտեմբերի 8-ին, չորեքշաբթի օրը, առավոտյան ժամը 10-ին, բոլոր հոգևորական ու աշխարհական պատգամավորներն ու հյուրերը ուխտագնացություն են կատարում դեպի Գառնի ու ս. Գեղարք:

Երեկոյան ժամը 18-ին Վեհաբանում, Վեհափառ Հայրապետի բարձր նախագահության ներքո, ի պատիվ պատգամավորների և հյուրերի, կազմակերպվում է հոգևոր համերգ:

Ելույթ է ունենում Երևանի երգչախմբային ընկերության արական երգչախումբը, գեղարվեստական ղեկավար՝ արվեստի վաստակավոր գործիչ **Էմմա Ծատուրյան**:

Համերգից առաջ հանրածանոթ երաժշտագետ պրոֆ. Ռ. Աթայանը հանդես է գալիս «Միջնադարյան հայ վարպետների երգերը» թեմայի շուրջ հետաքրքիր ու բովանդակալից դասախոսությամբ:

Այնուհետև երգչախումբը փալլուն հաջողությամբ կատարում է կոմիտասյան ձայնագրությամբ և Ռ. Աթայանի ներդաշնակումով հատընտիր հատվածներ և Մեսրոպ Մաշտոցի ապաշխարության շարականներից, այլ տաղերից, գանձերից և հատվածներ և պատարագից:

Մեներգները խորը ապրումով և հուզականությամբ կատարում է երգչուհի **Լուսինե Զաքարյանը**:

Երգչախմբային հոգևոր համերգը ավարտվում է ժամը 21-ին՝ արժանաճալով հանդիսականների ջերմ գնահատությանն ու Հայոց Հայրապետի օրհնությամբ:

Հոկտեմբերի 9-ին, հինգշաբթի օրը, առավոտյան ժամը 11-ին, պատգամավորների և հյուրերի համար կազմակերպվում է զբոսապտույտ դեպի Սևան և ուխտագնացություն՝ Սևանի վանքերը, որին մասնակցում են շուրջ 200 հոգի:

Զբոսապտույտը գլխավորում է ամեն. տ. Ծնորհք պատրիարքը:

Պատգամավորներն ու հյուրերը այցելում են Առաքելոց վանքն ու եկեղեցին, ապա լճի վրա շոգեմակույկներով կատարում են հանգիստ զբոսանք:

Ժամը 14-ին լճի ափին, «Աղթամար» ճաշարանում, ի պատիվ հյուրերի, տրվում է մեծ ճաշկերույթ՝ նախագահությամբ տ. Ծնորհք պատրիարքի:

Ճաշկերույթի ժամանակ ներկաներից շատերը հայրենասիրական խանդավառ ճառերով է՛լ ավելի ջերմացնում են սեղանների շուրջ ստեղծված հայկական մթնոլորտը:

ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԹՅՈՒՆ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՍՀ ՄԻՆԻՍՏՐՆԵՐԻ ՍՈՎԵՏԻ ՆԱԽԱԳԱՀ ԲԱԴԱԼ ՄՈՒՐԱԴՅԱՆԻ ՄՈՏ

Հոկտեմբերի 10-ին, ուրբաթ օրը, Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետի գլխավորությամբ, բոլոր պատգամավորներն ու հյուրերը այցելում են Ծիծեռնակաբերդ՝ Հայ նահատակաց հուշարձանը, ուր կատարվում է հոգեհանգստյան արարողություն:

Հայոց Հայրապետը, հանուն հայ եկեղեցու և ժողովրդի, մեծ ծաղկեպսակ է գետեղում նահատակաց հուշարձանի վրա:

Ապա, ժամը 12-ին, Երևանում, Կառավարական տանը, Հայկական ՍՍՀ Մինիստրների սովետի նախագահ **Բաղալ Մուրադյանը** ընդունում է **Ամենայն Հայոց Հայրապետին, տ. Եղիշե և տ. Ծնորհք** պատրիարքներին, արքեպիսկոպոսներին, եպիսկոպոսներին, պատգամավորներին և հյուրերին:

Վեհափառ Հայրապետը և բոլոր պատգամավորները տեղեր են գրավում ընդունելության շքեղ դահլիճում:

Ներս է մտնում Հայկական ՍՍՀ Մինիստրների սովետի նախագահ **Բաղալ Մուրադյանը** և ընդունվում ջերմ ծափերով:

Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետը, ողջունելով հայոց հարգարժան վարչապետին, շնորհակալություն և երախտագիտություն է հայտնում հայրենի բարեխնամ կառավարությանը՝ Էջմիածնում եպիսկոպոսական ժողովի գումարման, սրբալույս մեռուհի օրհնության և այլ հանդիսությունների առթիվ Հայաստանի կառավարության ընձեռած դյուրությունների և ուշադրության համար:

Վեհափառ Հայրապետը, Երուսաղեմի և Կ. Պոլսի պատրիարքները Նախատակաց
Քուշարձանի առջև

Այնուհետև Հայոց Հայրապետը Հայկական ՍՍՀ Մինիստրների սովետի նախագահին է ներկայացնում Երուսաղեմի հայոց տ. Եղիշե և Թորոքիայի հայոց տ. Շնորհք պատրիարքներին, թեմակալ առաջնորդներին, եպիսկոպոսներին, պատգամավորներին և նշում, որ բոլորի պրտերը լցված չեն անսահման սիրով և երախտագիտությամբ դեպի մեր վերածնված մայր հայրենիքը, դեպի նրա բարեխնամ հայազատ կառավարությունը:

Հայկական ՍՍՀ Մինիստրների սովետի նախագահ Բ. Մուրադյանը ջերմորեն ողջունում է Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետին, Երուսաղեմի և Կ. Պոլսի պատրիարքներին, բոլոր հոգևորական և աշխարհական բարձրաստիճան պատգամավորներին:

Տեղի է ունենում ջերմ, հայրենասիրական գրույց՝ արտագին մթնոլորտում: Հանում ենք կանգնել խոսք են ասում նաև տ. Սերովբե արքեպ. Մանուկյանը, Սեդրակ Բարյանը (Ֆրանսիա), Տիգրան Բոյաջյանը (ԱՄՆ), Արտո Պղնդադյանը (Եգիպտոս), որոնք հիացմունքով և ազգային հպարտության զգացմունքներով նշում են մայր հայրենիքի ձեռք բերած նվաճումները, գիտության, արվեստի, մշակույթի և տնտեսության բնագավառներում, հայրենի կառավարության և հայ ժողովրդի հայրենաշեն աշխատանքները և ս. էջմիածնի և Ամենայն Հայոց հայրենասեր Հայրապետի հանդեպ ցույց տրված մեծ հարգանքն ու վստահությունը, բարոյական օժանդակությունը՝ Նրա հայրենասիրական և խաղաղասիրական մեծ գործունեության ճանապարհին:

Այնուհետև Հայկական ՍՍՀ Մինիստրների սովետի նախագահ Բ. Մուրադյանը պատմում է այն հերոսական, հայրենամոլեր աշխատանքների մասին, որոնցով խեղճ ու աղքատ Հայաստանը դարձել է ծաղկուն հանրապետություն, խաղաղության և աշխատանքի պայմաններում, եղբայրական ժողովուրդների համերաշխ ընտանիքում:

Իր ողջույնի խոսքում ՀՍՍՀ Մինիստրների սովետի նախագահը շնորհակալություն է հայտնում Հայոց Հայրապետին, բոլոր ելույթ ունեցողներին՝ հայրենի կառավարության և հայ ժողովրդի հասցեին ասված արտաբովա խոսքերի և բարենախառնությունների համար:

Հայոց Հայրապետը, սրբազան պատրիարքները և բոլոր ներկաները հրաժեշտ են անում Հայկական ՍՍՀ Մինիստրների սովետի նախագահ Բ. Մուրադյանից անմոռանալի տպավորություններով և հուշերով:

ՀՍՍՀ Մինիստրների սովետի նախագահի ընդունելությանը ներկա էր նաև ՀՍՍՀ Մինիստրների սովետին առընթեր հայ եկեղեցու գործերի խորհրդի նախագահ Կ. Դավաթյանը:

ՊԱԾՏՈՆԱԿԱՆ ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԹՅՈՒՆ

Հոկտեմբերի 10-ին, ուրբաթ օրը, ժամը 14-ին, ՀՍՍՀ Մինիստրների սովետին առընթեր հայ եկեղեցու գործերի խորհուրդը, Վեհափառ Հայրապետի ծննդյան 60-ամյակի առիթով, կազմակերպում է ընդունելություն «Արմենիա» ճաշարանում, որին հրավիրվում են նաև տ. Եղիշե և տ. Շնորհք պատրիարքները, թեմակալ առաջնորդներն ու եպիսկոպոսները, հյուրեր և այլ պաշտոնական անձինք, որոնց թվում՝ մտավորականներ, արվեստագետներ, շուրջ 100 հոգի:

Պատվո սեղանի շուրջ տեղեր են գրավել Վեհափառ Հայրապետը, ՀՍՍՀ Մինիստրների սովետին առընթեր հայ եկեղեցու գործերի խորհրդի նախագահ Կ. Դավաթյանը, տ. Եղիշե և տ. Շնորհք պատրիարքները, Սիյուտքահա-

յության հետ մշակութային կապի կոմիտեի նախագահ **Վ. Համազասպյանը**, ՀՍՍՀ Մինիստրների սովետին առընթեր արտասահմանից վերադարձող հայերի ընդունման և տեղափոխման կոմիտեի նախագահ **Ս. Գասպարյանը**, ՍՍՀՄ Մինիստրների սովետին առընթեր կրոնական գործերի խորհրդի անդամ **Ե. Տարասովը**, ՀՍՍՀ Մինիստրների սովետին առընթեր Հայաստանի հեռագրական գործակալության դիրեկտոր **Ա. Խաչիկյանը**:

Ընդունելությունը ղեկավարում է ՀՍՍՀ Մինիստրների սովետին առընթեր հայ եկեղեցու գործերի խորհրդի նախագահ **Կ. Դալլաքյանը**, որը և առաջին բաժակը առաջարկում է խմել Վեհափառ Հայրապետի կենաց՝ Նրա ույրենասիրական-խաղաղասիրական գործունեության հաջողության համար:

Հայոց Հայրապետը բաժակ է առաջարկում հայրենիքի բարօրության և, ի դեմս Կ. Դալլաքյանի, հայրենի բարեխնամ կառավարության անդամների աշխարհաշեն գործերի հաջողության և նրանց արևշատության կենաց:

Այնուհետև ՀՍՍՀ Մինիստրների սովետին առընթեր հայ եկեղեցու գործերի խորհրդի նախագահ Կ. Դալլաքյանը, ի դեմս տ. Եղիշե և տ. Ծնորհք պատրիարքների, բաժակ է առաջարկում հայ բարձրաստիճան հոգևորականության կենաց:

Սեղանների շուրջ ստեղծվում է հայկական ջերմ ու սրտագին մթնոլորտ:

Ընդունելության ժամանակ հայրենասիրական խանդավառ ելույթներով հանդես են գալիս **պրոֆ. Բարունակ Թովմասյանը** (Լիբանան), **Հովհաննես Քեհյայանը** (Եգիպտոս), տաղանդավոր բանաստեղծուհի **Միլվա Կապուտիկյանը**, **Ավետիս Դեմիրճյանը** (Լիբանան) և ուրիշներ:

ՄԵԿՆՈՒՄ Տ. ԵՂԻՇԵ ՍՐԱՍՋԱՆ ՊԱՏՐԻԱՐԻ

Հոկտեմբերի 11-ին, շաբաթ օրը, երեկոյան ժամը 17-ին, Երուսաղեմի հայոց ամեն. տ. **Եղիշե սրբազան պատրիարքը** հրաժեշտ է առնում Վեհափառ Հայրապետից՝ ընկերակցությամբ ս. Աթոռի լուսարարապետ տ. Հայրիկ արքեպ. Ասլանյանի, ժառանգավորաց վարժարանի և ընծայարանի տեսուչ տ. Ծահնե եպ. Անեմյանի, և Լեհինգրադի վրայով վերադառնում իր Աթոռը՝ Երուսաղեմ:

Երևանի օդանավակայանում Երուսաղեմի հայոց պատրիարքին ճանապարհում են, հանուն Վեհափառ Հայրապետի, տ. Հայկազուն արքեպ. Աթուհամյանը, Մայր Աթոռի միաբանությունը և ընդունելության հանձնաժողովի անդամները:

*
* *

Հոկտեմբերի 11-ին, շաբաթ օրը, առավոտյան ժամը 10-ին, պատգամավորներն ու հյուրերը այցելում են Երևանի պանթեոն՝ անմահ Կոմիտաս վաղապետի շիրիմին, և մեծ ծաղկեպսակ գետեղում նրա արձանի առաջ:

Տեղի է ունենում հոգեհանգստյան պաշտոն՝ մեծ վարդապետի հիշատակին նվիրված:

Ժամը 12-ին պատգամավորների և հյուրերի մեծ խումբը այցելում է Սարդարապատի հերոսամարտի հուշարձան:

Երեկոյան ժամը 18-ին Մայր տաճարում Վեհափառ Հայրապետը նախագահում է Կիրակամտի ժամերգությանը:

ՀԱՅՐԱՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՆԴԻՄԱՎՈՐ Ս. ՊԱՏԱՐԱԳ ԵՎ ՔԱՐՈԶ
ՄԱՅՐ ՏԱԺԱՐՈՒՄ՝ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՒՅԹԻ ՏՈՆԻ ԱՌԹՈՎ

Հոկտեմբերի 12-ին, կիրակի.—Մայր տաճարում հայրապետական հանդիսավոր և պատարագ է մատուցում **Վեհափառ Հայրապետը՝** Թարգմանչաց և հայ մշակույթի տոների ստիթով:

Եկեղեցական թափորը առաջնորդում է Վեհափառ Հայրապետին դեպի Մայր տաճար:

Հայրապետական և պատարագին ներկա են բոլոր պատգամավորներն ու հյուրերը:

Ս. պատարագին իրենց երգեցողությամբ մասնակցեցին տաղանդավոր երգչուհիներ Գոհար Գասպարյանը և Լուսինե Զաքարյանը:

«Հայր մեր»-ից առաջ Վեհափառ Հայրապետը խոսում է հետևյալ բովանդակալից և ոգեշունչ քարոզը.

ՎԵՀԱՓԱՌ ՀԱՅՐԱՊԵՏԻ ՔԱՐՈԶԸ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՏՈՆԻ ԱՌԹՈՎ

(12 հոկտեմբերի 1969 թ.)

«Հանուն Հոր և Որդույ և Հոգույն Սրբոյ, ամեն»:

«Էջ Միածինն ի Հօրէ և լոյս փառաց ընդ մեա»:

Իջավ Միածինը Իր Հորմեն ուղարկված և Անոր հետ միասին իջավ մահ լույսին փառքը:

Սիրելի հավատացյալ ժողովուրդ, Դ դարու արշալույսին գրեթե առաջին արևի ծագումի հետ մեկտեղ, հայոց աշխարհին մեջ, Արարատյան դաշտի վրա, ճիշտ այն տեղը ուր կանգնած ենք մենք այսօր, տեղի ունեցավ հրաշալի տեսիլք մը: Սուրբ Գրիգոր Լուսավորիչ տեսիլքը ունեցավ մեր Տիրոջ և Փրկչի իջման, լուսեղեն կերպարանքին մեջ ցույց տալով այն տեղը ուր պետք է կառուցվեր հայոց քրիստոնեական Անոր հավատքի առաջին աղոթքի տունը, առաջին եկեղեցին: Եվ ինչպես գիտեք, այն կառուցվեցավ ու Գրիգոր Լուսավորչի և Անոր թեթևակույն դարձած հայոց Տրդատ թագավորի ջանքերով և աշխատանքով:

Ծարականազիրը կավելացնե նշանավոր գաղափար մը թե՛ Հիսուսով հայոց աշխարհին վրա իջավ մահ լույսին փառքը: Իրոք, քրիստոնեությամբ, Անոր հավատքի զորությամբ, շունչով և շնորհներով, այսինքն Քրիստոսի լույսով, կերպարանավորվեցավ, լուսավորվեցավ և բյուրեղացավ հայ ազգի հոգին, իմացականությունը, կամեցողությունը, և ստեղծագործական հանճարը: Ամբողջ Դ դարու ընթացքին մինչև Ե դարու սեմին շարունակվեցավ այս խմորումը, մշակումը, հայ հոգիի բյուրեղացումը:

Մեզի համար, վստահ եղեք, դժվար է պատկերացնել այդ հարյուր վճռական տարիները: Ճիշտ է մեր մատենագիրները վկայություններ կհաղորդեն մեզի, բայց հազիվ թե մենք կարողանանք ամբողջական պատկեր ունենալ հայոց փոթորկված հոգիի այդ հարյուր տարիներուն երբ հայ ժողովուրդը ինքզինքը գտավ, իր իսկական հոգեկան ուժերը հայտնաբերեց քրիստոնեական լույսի ներքև և այդ լույսով շաղախեց և բյուրեղացուց իր թե՛ իմացականությունը, թե՛ զգացումները և թե՛ կամեցողությունը: Կրճանք ըսել առանց վարանելու թե այդ հարյուր տարիները հայ ժողովուրդի վերածննդյան ճրջմարիտ դարաշրջան մը հանդիսացան: Ե դարով մենք կհասկնանք թե ինչու

շարականագիրը կրսե թե Քրիստոսի էջքով և քրիստոնեության մուտքով ի Հայաստան աշխարհ, իջավ նաև լույսին փառքը: Սուրբ Քարգմանիչներու մեծ գործը ուրիշ բան չէ, եթե ոչ սքանչելի արտահայտություններն մեկը և գլխավորը այդ լույսի փառքին:

Երեկ և այսօր մեր սուրբ եկեղեցին և մեր ազգը ամբողջ կտոնախմբեն հիշատակը սուրբ Քարգմանիչներու՝ ս. Սահակի, ս. Մեսրոպի և անոնց բոլոր աշակերտներուն, որոնք կկազմեն այն սքանչելի փառանգը, իմացական և ոգեկան ուժերու, որոնք մեր պատմությանը պարզեցին ոսկեդարը: Այդ ժամանակաշրջանին է որ ոգեղինացած, հայ ժողովուրդը, իր մեծագույն հանճարներն մեկուն միջոցավ ստեղծեց գիր-գրականություն, դպրություն: Սկիզբը դրվեցավ հայոց մատենագրության:

Այդ դարաշրջանին է երբ վերջնականապես իր անմահ ձևերը գտավ հայ ճարտարապետությունը: Այս դարաշրջանն սկիզբ առին հայկական քանդակագործությունը, նկարչությունը, կրոնական երաժշտությունը և բոլոր արվեստները:

Այս դարաշրջանին է նաև, որ կարծեք ի լրումն այս բոլոր պայծառակերպումներուն, հայ ժողովուրդի մեջ վերջնականապես դարբնվեցավ ազգային-հայրենասիրական ոգին, սեղիական հայրենիքի և ազատության գաղափարը, հայոց պատմության ճշմարիտ ոգին, որ իր մարմնավորումը ստացավ Ավարայրին դաշտի վրա, սուրբ Վարդանի և իր քաջ զինակիցներու պատերազմով: Պատերազմը որ թեև, մականեսային կերպով դիտված, վերջացավ հայոց պարտությամբ, բայց իրականության մեջ Վարդանանց պատերազմը շահված պատերազմ մը եղավ, գուցե ամենաշահված պատերազմը, ամենամեծ հաղթանակը ամբողջ հայոց պատմության մեջ: Վարդանանց պատերազմը այդպիսի պատերազմ մը եղավ և մնաց իբրև հիշատակ մինչև մեր օրերը, իբրև հոգեկան, բարոյական և ազգային բացարձակ հաղթանակ: Միշտ է ըսված թե Վարդանանք Ավարայր երթալե առաջ պատերազմը շահած էին արդեն:

Ժողովուրդներու կյանքին մեջ քիչ ամգամ կպատահին այդպիսի դարաշրջաններ ինչպես մեր ոսկեդարը և հաճախ չեն կրկնվիր: Հեյլենները ունեցան նման դարաշրջան մը, Քրիստոսն հինգ հարյուր տարի առաջ: Ֆրանսացիները իրենց ոսկեդարը ունեցան Լյուդովիկոս ԺԴ թագավորի շրջանին, անգլիացիները՝ Ելիզավետա թագուհիի շրջանին: Բայց այդ դարաշրջաններն չկրկնվեցան: Ժողովուրդները կարծեք իրենք ալ կհպատակին կյանքի օրենքին ընդհանրապես, կծնին, կածին և ծաղկումի շրջան մը կունենան, հետո կուզան հոգնածության և ծերության շրջաններ:

Բայց ժողովուրդներ կան այս աշխարհի վրա, որոնք այդ հաջորդող շրջանները կհաղթահարեն և կկարողանան նոր վարձնունդով հանդես գալ պատմության բեմին վրա: Մենք կրնանք հպարտ ըլլալ, որ արևի ներքև այդպիսի ժողովուրդի մը գավակները կհանդիսանանք և հակառակ արտաքին, շատ ծանր աննպաստ պայմաններուն: Ինչպես պատմաբանները կվկայեն, համաշխարհային պատմության առեղծվածներն մեկը կհանդիսանա հայ ազգի վերապրումը և վերածնունդը: Մեր ժողովուրդը Ե դարեն հետո ունեցավ հաճախ փառքի շրջաններ, ինչպես կիլիկյան շրջանը, որ մենք կկոչենք արծաթե դար: Հետո վերածննդի շրջան մը ապրեցավ մեր ազգը անցյալ դարու վերջերուն մինչև մեր դարու սկիզբները: Սակայն 1915-ին ահավոր հարված մը կրկին ստացավ մեր ազգը, Մեծ եղեռնով երբ հրեմտահայությունը ամբողջ բնաջինջ եղավ և մոտ երկու միլիոն քրիստոնյաներ ճահատակվեցան և քիչ էր մնացած, որպեսզի նաև արևելահայությունը նույն ճակատագրին ենթարկ-

վեր: Նորեն հրաշքի համագոր պայմաններում տակ վերածնավ մեր ազգը, իր նոր հայրենիքը ստեղծեց և ողբի ու որբի, քար ու քանդ եղած մեր այս փոքրիկ Հայաստանը վերջին տասնամյակներում դարձավ իսկապես ամբողջ հայության կյանքը հույսի և հպարտության լույս կեդրոնը:

Եվ այսօր կխորհինք թե արդար կըլլա խոստովանիլ, հաստատել, թե նոր վերածնունդի շրջան մը կապրի հայ ժողովուրդը մայր հայրենիքի մեջ, իր հայկական պետականության հովանիին ներքև:

Հայ ժողովուրդի նոր վերածնունդը, նոր ոսկեդարը, իր եռուն զարգացման ընթացքին մեջ կգտնվի, իր ապահով և փառավոր ընթացքին մեջ: Մենք այսօրվաններս գուցե տակավին լրիվ գիտակցությունը չունենանք մեր ներկա վերածնունդին, ժամանակի տարածություն մը պետք է, ավելի ճիշտ, ավելի ուղիղ և ավելի առարակայորեն գնահատելու համար մեր այս օրը:

Դուք բոլորդ, մանավանդ դուք, պանդուխտ զավակներ Մեր, որ հեռու աշխարհներեն եկած եք այստեղ, գիտեք և ձեր աչքով կտեսնեք և ձեր ձեռքերով կշռափեք այն կենդանությունը, որ կհորդի մեր մայր հողեն այսօր մեր Հայաստանի հանրապետության երկնքի տակ: Կտեսնեք և անշուշտ կգնահատեք այն, ինչ որ կատարված է իբրև նյութական կառուցում, իբրև քաղաքաշինություն, իբրև տնտեսություն և ճարտարարվեստ: Եվ դուք ձեր հայացքը կուղղեք մանավանդ դեպի հոգևոր, իմացական արժեքները մեր արդի Հայաստանի, որոնք իսկապես հիշատակության արժանի պիտի մնան եկող բոլոր ժամանակներում համար: Կյանքի և ստեղծագործության բոլոր ասպարեզներում մեջ հառաջ կընթանա մեր մայր հայրենիքի հաղթական երթը: Եվ պիտի շարունակվի այդ երթը, և մենք կհավատանք թե քայլ առ քայլ, աշխարհի խաղաղության պայմաններում մեջ և ավելի արդար աշխարհի մը դատաստանով, մեր անցյալի մեջ չարչարված և այսօր վերածնված հայ ժողովուրդը պիտի հասնի իր բոլոր արդար, ազնիվ իղձերու իրականացման: Առաջ Աստված:

Մենք այսօրվա հայերս այս գիտակցությամբ ամուր պետք է կանգնինք մեր հայկական զգացումներում, մեր քրիստոնեական հավատքի և մեր ազգային ոգիի պատվանդանին վրա: Մանավանդ դուք, հեռուներեն եկաղ հավատացյալ զավակներ Մեր, որոնք կգտնվիք հաճախ աննպաստ պայմաններում մեջ ձեր հայկականությունը պահպանելու համար: Այս սուրբ բեմեն Մենք կոչ կընենք բոլորիդ, որպեսզի չտկարանաք, չշփոթվիք, չհուսահատիք: Միշտ հիշեցեք մեր մոտ երեք հազար տարվա պատմությունը, հիշեցեք մեր նախնիներու անասելի տառապանքները և փորձությունները, քաջությամբ խոստովանեցեք ձեր քրիստոնեական հավատքը, ձեր հայկականությունը, ձեր հայրենաբաղձ զգացումները:

Մենք կաղոթենք առ Աստված, որպեսզի Տերը միշտ հովանի մնա մեզ բոլորիս վրա, պահե-պահպանե հայոց եկեղեցին և ազգը համայն մեկ և անբաժան, և մեր ամենուս սրտեն բխած եկեղեցանվեր և հայրենաշեն ծրագիրները հաջողությամբ պսակե:

Աղոթենք առ Աստված, որ այն լույսը, այն փառքի լույսը, որ իջավ և ծագեցավ Հայաստան աշխարհի վրա Դ դարու սկիզբին և որ այնքան պայծառակերպեց մեր ժողովուրդը Ե դարու ընթացքին, այդ փառքի լույսը մեզի հետ մնա այսօր և հավիտյան: Ամեն:

Սիրելի հավատացյալներ, այս պահում մենք հոգևոր պարտականություն մը ունենք կատարելու: Քահանայք և ժողովուրդ, միասին պիտի աղոթենք հանգուցյալ հանճարեղ Կոմիտաս վարդապետի հոգիին համար, անոր ծնունդ-

յան 100-ամյակի առիթով: Կոմիտաս վարդապետ ինքն ալ միմակը, սյուն մը կհանդիսանա մեր մշակույթի պատմության մեջ, իբրև մեր ազգի լույսի փառքերեն մեկը: Թող հավետ անմոռաց մնա իր հիշատակը, միշտ խնկելի թե՛ երկնքի մեջ, թե՛ այստեղ հայոց աշխարհի մեջ: Թող անոր երաժշտական հանճարը միշտ առաջնորդող ոգի մնա մեր բոլոր երաժիշտներուն աչսօր և վաղը և հավիտյան:

Այդ, կհրավիրենք զձեզ բոլորդ որ խոնարհած սրտերով և խորունկ հարգանքով և երախտագիտությամբ աղոթեք մեծ վարդապետի, մեծ արվեստագետի հոգուն խաղաղության և լուսավորության համար. ամեն:

Հավարտ ս. պատարագի, Վեհափառ Հայրապետի հանդիսադրությամբ, կատարվում է հոգեհանգիստ՝ ի հիշատակ Կոմիտաս վարդապետի ծննդյան 100-ամյակի:

ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՒՅԹԻՆ ՆՎԻՐՎԱԾ ՀԱՆԴԻՍՈՒԹՅՈՒՆ ՎԵՀԱՐԱՆՈՒՄ

Կիրակի, հոկտեմբերի 12-ին, երեկոյան ժամը 18-ին, Վեհարանի հանդիսությանը դահլիճում, Ամենայն Հայոց կաթողիկոս Ս. Տ. Վազգեն Ա Վեհափառ Հայրապետի բարձր նախագահության ներքո, մեծ հանդիսավորությամբ նշվեց Մայր Աթոռում սրբազան ավանդույթ դարձած հայ մշակույթի տոնը:

Հանդիսությանը ներկա էին Կ. Պոլսի հայոց պատրիարք տ. Ծնորհք արքեպ. Գալստյանը, թեմերի հոգևորական և աշխարհական այն բոլոր հրավիրված ներկայացուցիչները, որոնք ժամանել էին ս. Էջմիածին՝ մասնակցելու մեծոքահոգության և Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետի ծննդյան 60-ամյակի տոնակատարություններին: Հանդիսությանը ներկա էին նաև Գերագույն հոգևոր խորհրդի անդամները, Մայր Աթոռի պաշտոնեությունը, հոգևոր ճեմարանի դասախոսական կազմը, հայ մշակույթի բազմավաստակ գիտնականներ, մտավորականներ, արվեստի ու մշակույթի գործիչներ և բազմաթիվ հրավիրյալներ:

Ներկա էր նաև ՀՍՍՀ Մինիստրների սովետին առընթեր հայ եկեղեցու գործերի խորհրդի նախագահ Կ. Դալլաքյանը:

Հանդիսությունը ներածական խոսքով բացում է Հյուսիսային Ամերիկայի հայոց արևելյան թեմի առաջնորդ գեր. տ. Թորգոմ արքեպ. Մանուկյանը: Սրբազանը պատմական մի հետադարձ հայացքով անցնում է հայ մշակույթի փառքի դարավոր ճանապարհով և նշում, որ հայ ժողովրդի կազմավորման այգաբացն իսկ սկսվում է ազատությամբ և լուսավորությամբ: Ապա վեր է հանում ս. Մաշտոցի, ս. Սահակի և մյուս թարգմանիչ վարդապետների մեծ ու անմահ գործը, որով հիմք դրվեց հայ մշակույթին:

Այնուհետև սրբազան հայրը խոսում է հետագա դարերի հայ մշակույթի զարգացման փառավոր էջերի մասին և շեշտում, որ չնայած հայ ազգի պատմական ուղին տառապալից է եղել, չափազանց դառը, այնուամենայնիվ նա ժամանակ է գտել ստեղծագործելու, կառուցելու և զարգացնելու իր մշակույթը:

Ապա սրբազանը խոսքը տալիս է հանդիսության գլխավոր բանախոսին՝ Մեսրոպ Մաշտոցի անվան ձեռագրաց Մատենադարանի ավագ գիտական աշխատող և բանասիրական գիտությունների դոկտոր Ասատուր Մնացականյանին, որը հանդես է գալիս հետևյալ բովանդակալից զեկուցումով.

«Վեհափառ Հայրապետ, գերաշնորհ և հոգեշնորհ հայրեր, հարգելի կա-